

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧУВАННЯ
ТА ТОРГІВЛІ

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Конспект лекцій
для студентів
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
ступінь магістр

Харків 2019

Конспект лекцій для студентів з дисципліни «Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємств» денної та заочної форми навчання спеціальності 071 «Облік і оподаткування», ступінь магістр» / укладачі: Топоркова О.В., Акімова Н.С. – Х.: ХДУХТ, 2019. – 121 с.

Укладачі: Топоркова О.В.; Акімова Н.С.

Рецензент: к.е.н., проф. Чернікова І.Б.

Кафедра бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування

Схвалено методичною комісією вищого навчального закладу за напрямом підготовки (спеціальністю) 071 «Облік і оподаткування»
(шифр, назва)

Схвалено
Протокол № 5 від 05.11.19 р.

© Топоркова О.В., Акімова Н.С.
2019

© Харківський державний
університет харчування та
торгівлі, 2019

ВСТУП

Основою економічного благополуччя будь-якого суб'єкта господарської діяльності є не тільки прибуток, але й безпека. Тому у сучасних умовах господарювання істотно зростає роль звітних даних як джерела достовірної й об'єктивної інформації про фінансово-господарську діяльність. Виникає потреба взаємозалежного вирішення проблем забезпечення економічної безпеки й використання достовірної й релевантної обліково-аналітичної інформації. Аналіз літературних джерел свідчить про необхідність розробки механізму використання обліково-аналітичної інформації в системі забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Наявність значної кількості загроз вимагає розробки заходів щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, призначення яких - аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз, оцінка наслідків їхнього впливу на фінансову діяльність підприємства та формування комплексу превентивних управлінських рішень, які дозволяють підвищити швидкість адаптивної реакції на негативні впливи зовнішнього середовища.

Економічна безпека підприємства це матеріальна база підприємства в цілому, стан підприємства при якому використання найефективніших корпоративних ресурсів дозволяє захистити підприємство від загроз або непередбачених обставин (негативний вплив зовнішніх та внутрішніх загроз), а також забезпечує досягнення мети бізнесу в умовах конкуренції та ризиків.

Глобалізація ринку капталів на сучасному етапі розвитку вимагає подання об'єктивної та докладної фінансової інформації, передбачає умови зіставлення цієї інформації на міжнародному рівні. Національні стандарти бухгалтерського обліку повинні відповідати вимозі зіставлення з міжнародними стандартами. У свою чергу, у зв'язку із впровадженням МСФЗ у практику обліку виникає необхідність досліджувати питання забезпечення інформаційної безпеки бізнесу.

Головними завданнями економічної безпеки підприємства виступає гарантована стабільність і висока ефективність його функціонування й забезпечення високого потенціалу розвитку за сучасних умов та в перспективі.

Конспект лекцій з дисципліни може використовуватися під час прослуховування лекцій у якості наглядного посібника, який буде сприяти більш ефективному використанню аудиторного часу і як наслідок, повноцінного засвоєння матеріалу, розширенню та поглибленню знань студентів, відповідному оформленню результатів фактичних обліково-інформаційних потоків та їх аналітичної обробки.

**Тема 1 Теоретичні основи економічної безпеки підприємства в
управлінській обліковій інформаційній системі
(4 години)**

План

1. Сутність та поняття системи економічної безпеки підприємства
2. Аналіз підходів до розуміння сутності економічної безпеки
3. Концепція та політика економічної безпеки підприємства
4. Функції та принципи системи економічної безпеки підприємства
5. Завдання та складові системи економічної безпеки підприємства
6. Формування стратегії економічної безпеки підприємства в управлінській обліковій інформаційній системі

Цільова спрямованість: засвоїти поняття економічної безпеки підприємства (ЕБП), вимоги, що ставляться до безпеки підприємств. Розглянути теоретичні підходи до політики економічної безпеки підприємства. Засвоїти функції та принципи ЕБП. Визначити концепцію ЕБП. Розкрити складові системи економічної безпеки підприємства. Розглянути завдання системи економічної безпеки підприємства. Сформулювати підходи до облікової управлінської стратегії безпеки підприємства.

Лекція 1.

1. Сутність та поняття системи економічної безпеки підприємства

Сучасні науковці трактують поняття «економічна безпека» як стан найефективнішого використання ресурсів підприємства, як міра гармонізації його інтересів у часі та просторі або як стан захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз. Все це є свідченням відсутності чіткої, домінуючої позиції щодо розуміння поняття «економічна безпека підприємства». Залежно від трактування цього поняття авторами досліджуються різні фактори, що впливають на економічну безпеку підприємства.

З позиції захисту життєво важливих інтересів можна навести трактування системи економічної безпеки підприємства М.І. Камлика як «...комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних чи потенційних фізичних або юридичних осіб, які можуть призвести до істотних економічних втрат, та забезпечення економічного росту в майбутньому» [1].

Різні трактування терміну «система економічної безпеки підприємства», наведено в табл.1. та підтверджує різноманітність поглядів сучасних фахівців на сутність поняття.

Питання сутності та складу системи економічної безпеки підприємства ще не знайшло фінального вирішення і не має чіткого універсального формулювання.

Аналіз визначення системи економічної безпеки підприємства, надає можливість відзначити, що в науковій літературі поки що бракує єдиного консолідованого погляду на зміст поняття «система економічної безпеки підприємства».

Таблиця 1.

Визначення поняття «система економічної безпеки підприємства»

Визначення	Автор
Комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, спрямованих на кількісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз.	Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України.
Структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому.	Вовк В.В.
Організаційна підсистема підприємства, що складається з сукупності організаційних, управлінських, технічних, правових і інших заходів, сукупності сил і засобів, направлених на забезпечення безпеки підприємства, захисту законних інтересів його керівництва й інвесторів, сприяння забезпеченню стійкого розвитку підприємства. Процес та вид професійної діяльності суб'єктів її забезпечення.	Пригунов П.Я.
Сукупність взаємопов'язаних елементів, що складають єдине ціле. Вона містить такі складові елементи: суб'єкти безпеки, об'єкти безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки.	Прохорова В.В.
Сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємства, що мають спільні цілі, наділені відповідними функціями і правовими повноваженнями, що мають необхідну матеріально-технічну базу, підготовлений персонал, механізми управління і взаємодії, що володіють технологіями, формами і методами визначення, зниження рівня та протидії небезпекам і загрозам у сфері економіки.	Захаров О.І.
Сукупність взаємопов'язаних елементів, які дозволяють здійснювати управління діяльністю акціонерного товариства шляхом мінімізації впливу на нього внутрішніх і зовнішніх загроз та досягнення ним поставленої стратегічної мети.	Мігус І.П.
Комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві	Камлик М.І.
У науковій літературі для описання процесу управління ЕБП, який включатиме в себе процес її забезпечення, частіше використовується поняття «система ЕБП».	Єфімова Г.В.
Ресурси захисту (власні: глава фірми, рада безпеки, персонал фірми, служба охорони тощо, державні: силові міністерства, правові ресурси, органи державного та місцевого самоврядування, суспільні: громадські організації, фонди, рухи, засоби масової інформації тощо), засоби захисту, об'єкти захисту (продукція підприємства, інформаційні потоки, основні та оборотні виробничі фонди, нематеріальні цінності, трудовий потенціал, ноу-хау, імідж підприємства).	Локотецька О.В.
Система економічної безпеки підприємства одночасно є способом її забезпечення і формою діяльності щодо такого забезпечення.	Адаменко Т.М.

Проте простежується специфіка та виокремлюються певні підходи щодо розуміння базового поняття «економічна безпека підприємства», залежно від яких змінюються мета створення і функціонування системи економічної безпеки підприємства (табл. 2)

Таблиця 2.

Мета створення та функціонування системи економічної безпеки підприємства відповідно до підходів щодо розуміння економічної безпеки

Назва підходу	Сутність підходу	Мета створення та функціонування системи економічної безпеки підприємства
Ресурсно-функціональний підхід	Розвиток підприємства, що досягається шляхом ефективного використання корпоративних ресурсів за функціональними складовими	Забезпечення стабільного функціонування та розвитку підприємства, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам)
Захисний підхід	Запобігання та захист від негативного впливу зовнішнього середовища (економічна безпека розглядається з позиції впливу зовнішнього середовища)	Захист підприємства від загроз зовнішнього середовища
Стійкісний підхід	Здатність підприємства як економічної системи до збалансованості та стійкості	Забезпечення стійкості, незалежності, здатності підприємства до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів
Конкурентний підхід	Наявність конкурентних переваг як головна умова забезпечення економічної безпеки підприємства	Наявність конкурентних переваг
Гармонізаційний підхід	Гармонізація інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища	Захист економічних інтересів підприємства у взаємодії із зовнішнім середовищем
Інформаційний підхід	Зберігання комерційних таємниць підприємства	Захист інформації
Фінансовий підхід	Здатність підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів	Підвищення фінансової стійкості підприємства, захист його комерційних інтересів від впливу негативних ринкових процесів

2. Аналіз підходів до розуміння сутності економічної безпеки

Проведений аналіз підходів до розуміння сутності економічної безпеки, вивчення їх особливостей та результати узагальнення, дозволяють стверджувати, що під економічною безпекою підприємства пропонується розуміти комплексну характеристику результатів діяльності підприємства, одержаних завдяки ефективному використанню його ресурсів, скерованих на досягнення цілей підприємства й убезпечення його діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Розуміння економічної безпеки підприємства передбачає тісний зв'язок системи економічної безпеки підприємства із його виробничою функцією.

Масив наявних визначень поняття «система економічної безпеки» можливо групувати в чотири категорії.

Наявні тлумачення відповідають трьом підходам: структурному, функціональному та діяльнісному (табл. 3).

Таблиця 3.

Підходи до трактування категорії «система економічної безпеки підприємства»

<i>Підхід</i>	<i>Група</i>
Діяльнісний	як комплекс взаємопов'язаних заходів різноманітного характеру, які мають здійснюватися з метою захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз; -як діяльність структурного підрозділу підприємства, функціями якого є забезпечення економічної безпеки підприємства
Структурний	як сукупність елементів (об'єкт та суб'єкт економічної безпеки, механізм забезпечення безпеки, наукова теорія безпеки, політика і стратегія безпеки, засоби, методи забезпечення безпеки, концепція безпеки підприємства тощо)
Функціональний	як сукупність функціональних складових системи

Система економічної безпеки підприємства – концептуальна категорія, яка визначає стратегічні рамки в управлінні загрозами і є сукупністю об'єктів, суб'єктів, функціональних складників, методики оцінювання та заходів (процесів, процедур) із забезпечення економічної безпеки організації, що використовуються підприємством (організацією, установою) задля найповнішого гарантування захищеності.

Система управлінського обліку кожного підприємства, яке хоч раз стикалося з певними проблемами в своїй діяльності намагається знайти інструменти для ідентифікації різного роду чинників, що можуть загрожувати веденню господарської діяльності. Саме тому і виник термін економічної безпеки підприємства, що має на меті запобігати виникненню загроз.

Таким чином поняття - забезпечення економічної безпеки характеризується комплексом засобів для запобігання кризових ситуацій на підприємстві.

Головним у забезпеченні економічної безпеки для облікової системи є те, що така діяльність не може бути одноразовою, цей процес є безперервним під час якого досліджуються, аналізуються, корегуються і реалізуються всі форми, методи і засоби системи економічної безпеки, її розвиток і вдосконалення.

Поняття системи економічної безпеки досліджувало багато вчених. На сьогодні не існує єдиної думки щодо цього питання.

Наприклад, А.В. Кирієнко вважав, що основною складовою системи забезпечення економічної безпеки є фінансово-економічний аналіз підприємства, який у рамках концепції безпечного функціонування переслідує такі цілі:

- виявлення сигналів про порушення стану економічної безпеки;
- визначення зони функціонування підприємства;
- прогнозування майбутньої зони функціонування підприємств;
- вивчення фінансового стану підприємств-конкурентів.

В свою чергу В.І. Ярочкин визначає систему безпеки як організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особи, підприємства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Також систему економічної безпеки підприємства розглядав і В.П. Пономарьов. Він вважав, що систему необхідно розглядати на прикладі торговельного підприємства. На його думку, система економічної безпеки торговельного підприємства – це комплекс заходів по забезпеченню його стабільного розвитку через створення сприятливих умов, а також нейтралізації і ліквідації зовнішніх і внутрішніх загроз.

3. Концепція та політика економічної безпеки підприємства

Фундаментальною основою ефективної системи економічної безпеки підприємства є наукова теорія безпекології (узгодженість експленарного, теоретичного та методологічного базисів), визначена політика економічної безпеки підприємства (мета, цілі, завдання, функції, принципи і створення власної служби), стратегія (види стратегій, система цілей, тактика і оперативне реагування), концепція ЕБП (загальні положення діяльності із забезпечення ЕБП).

Схематичним зображенням зазначеної системи вважаємо міцну конструкцію, яка здатна забезпечувати захищеність підприємства від негативних впливів середовища (Рис.1.).

Головна мета створення системи економічної безпеки підприємства полягає в :

гарантуванні поточної ефективної діяльності та забезпеченні подальшого сталого розвитку підприємства шляхом своєчасного виявлення, мінімізації запобігання внутрішнім і зовнішнім викликам, небезпекам, загрозам, ризикам.

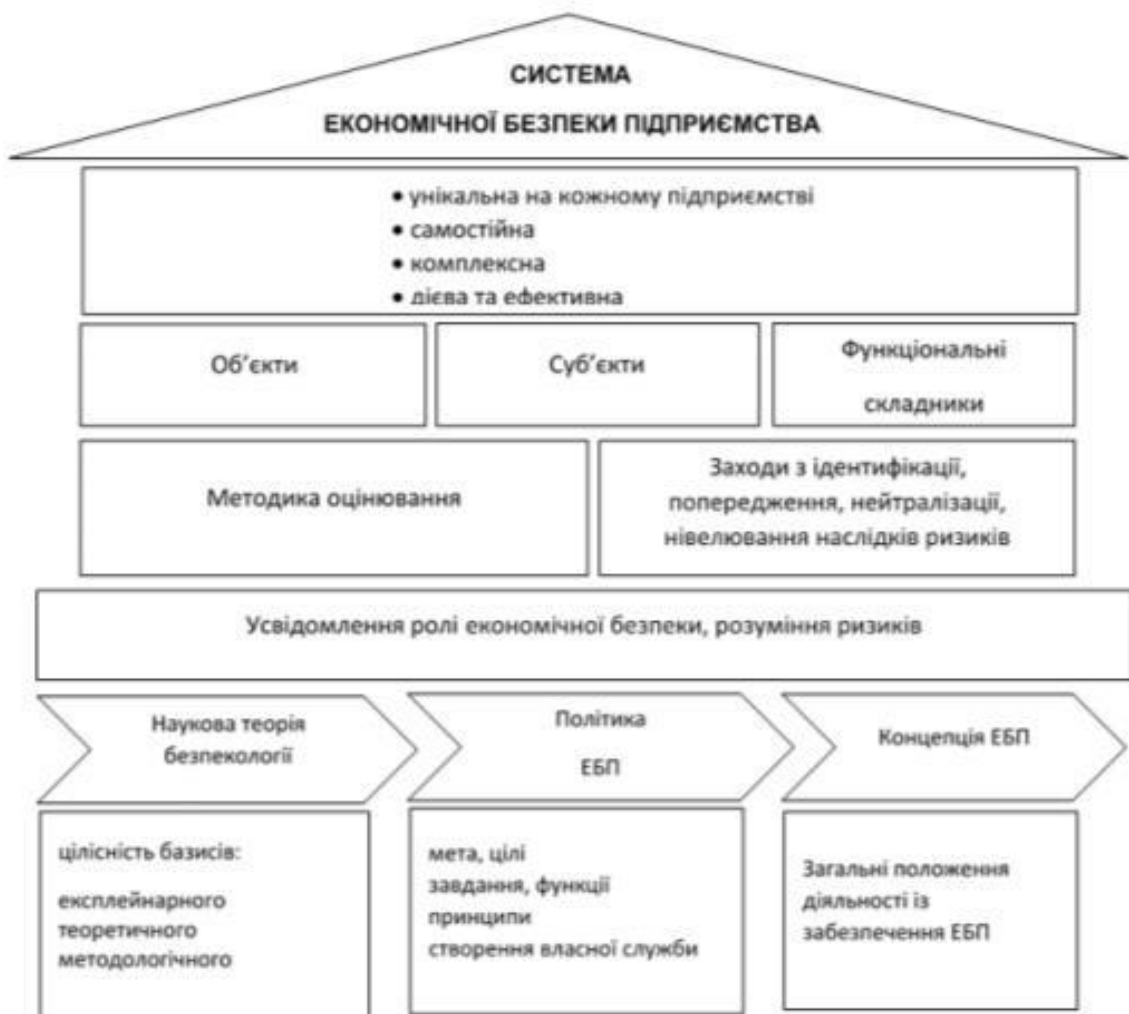

Рис.1. Тракткування системи економічної безпеки підприємства

4. Функції та принципи системи економічної безпеки підприємства

Досягти зазначеної мети можливо за рахунок досягнення функціональних цілей системи економічної безпеки підприємства.

Функціями системи є:

- 1) підготовча (підготовка даних для оброблення, сортування, оцінювання, прогнозування);
- 2) аналітична (аналіз, порівняння даних, з'ясування динаміки, тенденцій та закономірностей, опис поведінки контрагентів та синтез елементів аналізу, розроблення пропозицій);
- 3) конкурентна розвідка (легальний пошук повної достовірної інформації у відкритому доступі для здобуття конкурентних переваг – т.зв. «гра на випередження», недопущення непередбачуваних кризових подій шляхом своєчасного здобуття даних про зовнішнє середовище підприємства);
- 4) контррозвідка, внутрішній моніторинг (протидія промислому шпигунству, захист комерційної таємниці, недопущення витоку конфіденційної інформації шляхом дотримання регламенту нерозголошення, усунення слабких ланок в управлінні підприємством з метою недопущення збитку чи втрати ринку);
- 5) протидія рейдерству (запобігання рейдерському захопленню підприємства, ворожим поглинанням);
- 6) моніторинг (загалом зовнішнього і внутрішнього середовища, реальних і потенційних загроз, викликів, небезпек, ризиків).

При створенні системи економічної безпеки підприємства важливо дотримуватись певних принципів, перелік яких варіюється у різних працях. Інколи автори більшість принципів системи економічної безпеки підприємства запозичують із загальних принципів управління, що не зовсім коректно.

Система економічної безпеки – це комплекс взаємопов'язаних дій

організаційно-економічного, правового, функціонального характеру, що направлені на забезпечення безпеки підприємства.

Метою системи безпеки є своєчасне виявлення і запобігання зовнішніх і внутрішніх загроз.

Створення системи безпеки підприємства й організація її успішного функціонування повинна спиратися на методологічній основі теорії безпеки.

Проблема безпеки, як необхідної складової розвитку підприємства, все ще залишається мало досліджуваною, оскільки впродовж довгого терміну вона не визнавалась як необхідна. Це можна пояснити тим, що лише з 1991 року в Україні, разом з розвитком ринкової економіки, почало розвиватися конкурентне середовище, яке отримало додатковий імпульс з відкриттям ринків товару та послуг для іноземних гравців. Саме тому, економічна безпека підприємства лише зараз розглядається як самостійна економічна категорія.

Більшість існуючих визначень не враховують такого поняття, як забезпечення економічної безпеки. Таким чином, забезпечення економічної безпеки може відбуватися за рахунок системного поєднання всіх елементів економічної безпеки. Тобто система забезпечення економічної безпеки підприємства – це комплекс управлінських заходів, направлених на якісну реалізацію захисту від глобальних і локальних загроз, при якому забезпечується реалізація основних комерційних інтересів і цілей підприємства.

Для того, щоб стратегічний управлінський облік в системі економічної безпеки був ефективним, він повинен відповідати певним науковим принципам, тобто бути:

- безперервним – постійно здійснювати моніторинг мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища;
- стратегічним – забезпечувати реалізацію основних інтересів підприємства;
- простим – зрозумілим і для керівництва і для виконуючого персоналу;

- централізованим – в рамках певного підприємства повинна забезпечуватися функціональна самостійність процесу забезпечення безпеки;
- керованим – мати певні управлінські і організаційні засоби;
- універсальним – застосовуватися на більшості підприємствах.

Саме такі принципи повинні регулювати економічну безпеку підприємства, адже вони є зрозумілими для керівника і не вимагають значних витрат на їх реалізацію.

Система має бути побудована на всій сукупності принципів (законності, комплексності, своєчасності, безперервності, удосконалювання, підконтрольності, управління, взаємодії і координації, спеціалізації і професіоналізму, конспірації і гласності, обов'язкової диференціації заходів, активності, економічної доцільності, обґрунтовності), а не лише одного з них

Класифікація принципів за критеріями наведена у табл. 4.

Таблиця 4.

Класифікація принципів

Системні	Процесні	Цільові
цілеспрямованість	комбінація превентивних та реакційних заходів	Досяжність
комплексність	комбінація гласності й конфіденційності	Конкретність
емерджентність	правомірність (законність)	Гнучкість
відкритість	економічна доцільність	Вимірність
зв'язність	еквівіальність	Сумісність
Адаптивність		
Автономність		
Актуалізація		
Операційні	Функціональні	Структурні
Пропорційність	Зосередженість	пріоритет об'єкта над суб'єктом
Прямоточність	Багатофункціональність	Координованість
Рівномірність	Нейтралізація	Єдиноначальність
Паралельність	принцип одночасності	мінімальна складність
Безперервність	«чотирьох ролей» посидання централізації і децентралізації	структури персональна відповідальність
Спеціалізація	Ієрархічність	

Лекція 2

5. Завдання та складові системи економічної безпеки підприємства

Головними завданнями системи економічної безпеки підприємства є:

- стабільність діяльності (збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку діяльності);
- ефективність діяльності (отримання необхідної інформації для створення найбільш оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики економічної діяльності компанії);
- захист законних прав і інтересів підприємства;
- забезпечення збереження матеріальних цінностей, комерційної таємниці та безпеки персоналу;
- контроль за ефективністю функціонування системи безпеки, вдосконалення її елементів.

Як і будь яка інша система, система економічної безпеки підприємства має власні етапи формування.

З урахуванням сучасних ринкових відносин, дуже важко визначити як саме повинна бути сформована система, щоб вона була простою для розуміння і ефективною для використання.

Система економічної безпеки підприємства повинна обов'язково включати в себе етапи:

- збір інформації про специфіку діяльності підприємства; аналіз глобальних загроз;
- оцінка наявної економічної безпеки підприємства;
- створення системи економічної безпеки підприємства;
- розробка комплексу заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства;
- моніторинг і удосконалення системи економічної безпеки підприємства.

Під час реалізації даних етапів основна увага повинна приділятися другому та п'ятому етапу. Адже саме вони визначають, у якому стані в даний момент знаходиться підприємство і які заходи необхідні для покращення чи підтримання існуючої ситуації.

Основною метою системи економічної безпеки є забезпечення стабільної роботи підприємства та попередження чи ліквідація наявних чи прихованих загроз.

Процес управління системою економічної безпеки являє собою взаємопов'язаний комплекс дій, що здійснюється керівництвом підприємства для оптимально ефективної діяльності. Даний процес повинен виконуватися на всіх рівнях управління, тобто він пронизує всю наявну організаційну структуру на підприємстві. Особливість даного процесу полягає в тому, що він має цілісний (не розривний) характер і не змінюється при правильній побудові системи економічної безпеки.

Дана система має різні складові в залежності від сфери діяльності підприємства. В загальному система економічної безпеки представлена на рис. 2.

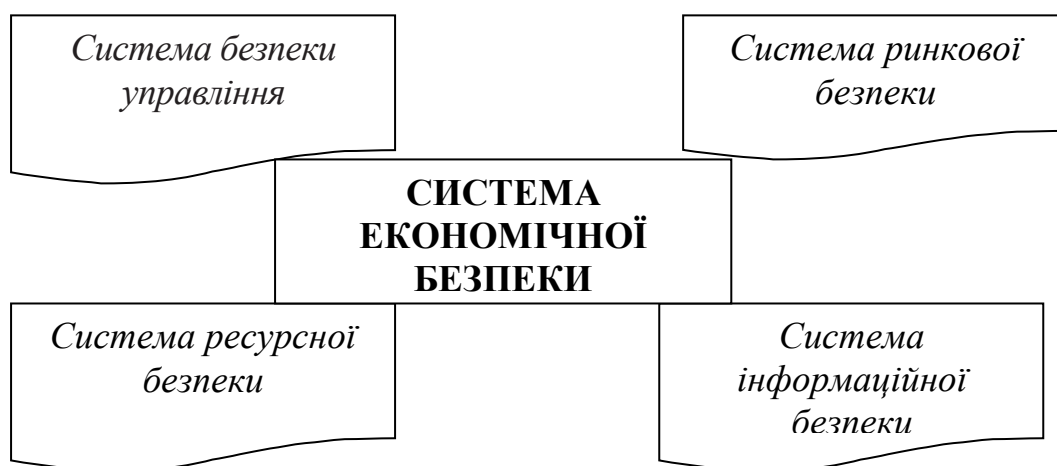

Рис.2. Складові системи економічної безпеки підприємства.

Отже, складові системи можуть бути загальними, або більш детальними, в залежності від умов функціонування підприємства.

Поняття системи економічної безпеки підприємства можна сформулювати як стан захищеності його життєво важливих об'єктів від реальних і потенційних джерел небезпеки або загроз при чітко сформульованій і певній меті та завданнях самої системи економічної безпеки стосовно конкретних умов функціонування підприємства.

Система економічної безпеки крім наявних складових повинна мати певні види власного забезпечення, для реалізації цільових завдань. Слід зазначити, що до такого переліку відноситься дуже велика кількість засобів безпеки та охорони.

Основні види забезпечення включають:

- економічне (ринкове) забезпечення: використання різних форм дослідження та аналізу діяльності для збереження основної мети та цілі підприємства;
- управлінське забезпечення: нормативні документи, що визначають статус підприємства, інструкції, посади, вимоги, які є обов'язковими для поточної діяльності;
- організаційне забезпечення: реалізація захисних методів, що здійснюється певними структурами (охорона);
- технічне забезпечення: регулярне проведення технічних оглядів і регламенту устаткування, постійна підтримка технічних засобів в справному стані і ін.;
- інформаційне забезпечення: захист комп'ютерних мереж, обмеження доступу до службової і комерційної інформації;
- нормативне забезпечення: норми і закони країни, що забезпечують діяльність підприємства з позицій вимог безпеки.

У будь-якому випадку кожна система має свій об'єкт, властивий тільки їй. Об'єктом системи забезпечення економічної безпеки виступає стабільний економічний стан суб'єкта підприємницької діяльності в поточному і майбутньому періоді. Об'єктом може бути будь-яка діяльність підприємства, персонал, інформація, майно та інше. В загальному забезпечення

економічної безпеки підприємства – це постійний циклічний процес.

Отже, забезпечення економічної системи підприємства повинно здійснюватися комплексно, ситуаційно і організаційно для всього підприємства. Адже підприємство є важливим стратегічним ресурсом для держави і використання різних видів систем і форм їх забезпечення – це успішна діяльність і досягнення основних цілей.

6. Формування стратегії економічної безпеки підприємства в управлінській обліковій інформаційній системі

Сьогодні в Україні склалася ситуація, характерною ознакою якої є те, що багато підприємств знаходяться в кризовому стані, періодично або постійно неспроможні продовжувати ефективну діяльність. Адже підприємства функціонують в умовах динамічного зовнішнього середовища. Розглянуті основні принципи, завдання та етапи формування системи економічної безпеки підприємства дозволять системно підходити до проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства.

Пріоритетними напрямками є детальне дослідження складових процесу забезпечення системи економічної безпеки підприємства та визначення методологічних основ управління економічною безпекою.

Для забезпечення стабільного розвитку, стійкої конкурентної позиції на ринку підприємству необхідно враховувати невизначеність та мінливість умов діяльності і пристосовуватися до існуючих змін.

Пріоритетним завданням управління підприємством є дослідження та прогнозування негативних впливів і загроз функціонуванню, тобто формування ефективної управлінської стратегії в нерозривному зв'язку із загальною стратегією підприємства задля безпечного його розвитку.

Питання формування та планування стратегії управління розглядали у своїх працях М. Бейкер, П. Дойль, Т. Левіт та ін. Однак, питання формування стратегії управління в обліковій інформаційній системі як

основи розвитку підприємства з урахуванням умов безпеки його функціонування залишаються недостатньо дослідженими як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

В реаліях сьогодення для збереження стійких позицій на ринку та конкурентних переваг підприємству потрібно враховувати невизначеність та пристосовуватися до зміни умов функціонування. Початок кризи означає, що управлінська інертність не забезпечила швидких тактичних змін своєї стратегії у відповідності до змін зовнішнього середовища. Втім, кожне підприємство має свій унікальний набір факторів зовнішнього оточення. Тому, чим більшою невизначеністю характеризуватимуться умови функціонування підприємства тим більшу увагу слід приділяти впливу управлінської стратегії підприємства та планування його безпеки загалом.

Доречно зауважити, досягнення поставлених цілей підприємство може забезпечити за умов функціонування в безпечних умовах. Тому сьогодні є актуальними поняття «безпечний розвиток підприємства», «управління безпекою підприємства».

Ключову роль в зміцненні безпеки підприємства займає саме така складова як стратегічний управлінський облік, що є запорукою успішного і ефективного його функціонування.

Ефективність реалізації цієї стратегії безпосередньо впливає на безпеку підприємства, в основі якої знаходиться досягнення економічних інтересів підприємства.

Об'єктом системи економічної безпеки підприємства загалом є стійкий економічний стан підприємства нині та в майбутньому. Все, на що спрямовуються зусилля з гарантування економічної безпеки, фактично є об'єктом захисту, керованою підсистемою.

Об'єкти конкретизуються:

- за видами ресурсів (фінансові, організаційні, кадрові, управлінські, інтелектуальні, комунікаційні, інформаційні, матеріальні (товари, майно, техніка) і технологічні),

- видами діяльності та показниками, які планується підвищити для забезпечення підприємства (наприклад, фінансово-економічні, виробничі тощо).

Суб'єкти системи економічної безпеки підприємства це керуюча підсистема, яка відрізняється більшою складністю, оскільки до неї входять і представники зовнішнього середовища.

Виокремлюють дві групи суб'єктів системи економічної безпеки підприємства – внутрішні та зовнішні [2].

Однак, економічна безпека має ряд проблем та ризиків.

До основних проблем економічної безпеки вітчизняних підприємств відносять наступні:

- по-перше, ринкова економіка, побудована на конкуренції – це досить динамічна система, яка є ризиковою.
- по-друге, в Україні ще досі відсутні стійкі норми права захисту інтересів підприємців.
- по-третє, так як український ринок ще знаходиться на стадії становлення, існує багато механізмів, які ще цілком не опрацьовані.

До проблем, що постають перед підприємствами на шляху до досягнення прийняттого рівня економічної безпеки науковці відносять такі:

– переважність використання реактивного підходу (очікування негативного впливу загрози і вже подальші заходи щодо ліквідації наслідків замість передчасного аналізу можливих шляхів уникнення цього впливу);

– необхідність підвищення якості збору інформації не лише про конкурентів, але й про стан власної діяльності, що включає першочерговість визначення цілей і стратегії підприємства;

– недостатнє застосування аналізу витрат підприємства на економічну безпеку;

– нехтування наявними можливостями підприємства і спрямування всієї системи економічної безпеки на роботу із загрозами.

Негативний вплив на економічну безпеку може мати як об'єктивний і суб'єктивний характер.

Об'єктивний виникає не з волі конкретного підприємства або його персоналу, а суб'єктивний саме внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або ж його персоналу (передусім керівників і менеджерів) [3].

Джерелами негативного впливу на економічну безпеку підприємства можуть бути: свідомі чи несвідомі дії окремих осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади або підприємств-конкурентів); збіг об'єктивних обставин (форс-мажорні обставини, інновації тощо).

Варто зазначити, що існує ряд причин від яких залежить економічна безпека підприємства. Зокрема, від кризових явищ в економіці, надзвичайних подій, стихійних лих, непередбачених змін кон'юнктури ринку, соціальної напруженості, управлінської некомпетентності, а також невиконання партнерами, постачальниками, замовниками та клієнтами своїх обов'язків по оплаті контрактів, постачанні продукції або зміни умов договору.

Існують три головних зовнішніх джерела загрози для підприємства. Загроза – це сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів, яка в свою чергу може створювати різноманітні ризики.

Перша загроза – несприятлива економічна політика держави. Так, держава може суперечити виробничій, комерційній або фінансовій стратегії підприємства за допомогою різних методів, серед яких найпоширенішими є: зміна ставок митного тарифу, податкових ставок, коливання валютного курсу тощо.

Іншу серйозну загрозу для підприємства із боку держави представляють певні дії по згортанні чи обмеженні економічних зв'язків. Економічні санкції, з боку держави, мають досить негативний вплив і призводять до взаємної недовіри, дестабілізують безпеку в області економіки на міждержавному рівні.

Другим джерелом зовнішньої загрози для підприємства є дії інших суб'єктів господарювання. Мова йде про несумлінну конкуренцію. Підприємства-конкуренти мають безліч методів, які здатні негативно вплинути на діяльність та безпеку підприємства, до них належать: порушення прав конкурентів на промислову власність (несанкціоноване відтворення продукції конкурента, розкриття секретів виробництва конкурента, промислове шпигунство); дезорганізація виробництва конкурентів, яка здійснюється шляхом підкупу та заманювання їхніх робітників та службовців з метою заволодіння секретами виробництва та торгівлі; підривання репутації конкурента (невідповідна реклама, поширення хибних та неправдивих зведень, що дискредитують підприємство) та інші, такі як демпінг, бойкот тощо.

Третім джерело становлять кризові явища в світовій економіці, оскільки вони надходять із країни в країну через канали зовнішніх економічних зв'язків. Такі явища як структурна перебудова, падіння попиту та цін на енергоносії породжує залежність вітчизняних підприємств від процесів, що відбуваються у світі.

До інших зовнішніх загроз можна віднести наступні:

- рівень інфляції,
- брак коштів для інвестування підприємства,
- законодавча нестабільність,
- корупція,
- несприятливі макроекономічні умови (криза, війна, загальноекономічна ситуація в країні).

Внутрішні загрози – це загрози, які залежать від діяльності власне підприємства. До них відносяться: дії чи бездіяльність працівників, які суперечать інтересам комерційної діяльності підприємства; низький рівень кваліфікації персоналу; слабе маркетингове опрацювання ринку; порушення правил використання технічних засобів; підрив ділового іміджу

підприємства; неконкурентна цінова політика; невизначеність цілей та стратегій.

Як зазначають у своїй праці Н. Б. Паліга та Ю. В. Світлична, існує три складові економічної безпеки підприємства для боротьби із внутрішніми загрозами (рис.3).

Техніко-технологічна – аналізує ступінь ефективного та раціонального використання ресурсів та основних засобів. Фінансова складова відповідає за найбільш ефективне використання капіталу, прав та інформації підприємства. Кадрова складова забезпечує створення належних умов для праці та ефективного управління персоналом .

Якщо розглядати у розрізі оборотних засобів, то необхідне економне та раціональне розпорядження матеріальними та товарними цінностями, потрібно мінімізувати витрати та створити виробничі запаси, забезпечити оптимальне співвідношення між обсягом оборотних коштів та їх виробничою потребою, а також здійснити заходи, які нададуть максимальну можливість самофінансування потреб в оборотних коштах.

Механізм забезпечення стратегії в системі управлінського обліку як складової безпеки підприємства являє собою сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами споживачів, посередників і контактних аудиторій зовнішнього середовища, за допомогою чого з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується отримання ним прибутку, завоювання цільової частки ринку, підтримка конкурентоспроможності продукції на рівні достатньому, як мінімум, для перебування підприємства в економічній безпеці.

Рис. 3. Основні шляхи запобігання внутрішнім загрозам економічній безпеці підприємства

Розробка стратегії в системі управлінського обліку як основи безпечного розвитку підприємства являє собою захист від неефективно обраної моделі поведінки на ринку, помилок у товарній, збутовій політиці, політиці ціноутворення, виявлення неконкурентоспроможної продукції. Ефективна стратегія управління є однією з чинників, що дає змогу підтримувати належний рівень економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека – це відповідний стан підприємства, що забезпечує стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз та здатний задовольняти потреби всіх контрагентів підприємства. стратегія має відповідати на такі запитання: який товар виводиться на ринок, в якому асортименті та за якими цінами; на якого споживача він розрахований; які умови треба створити для продажу товару на запланованому рівні; якими каналами та у яких обсягах будуть організовані поставки; яким має бути після продажне обслуговування та хто має його здійснювати; яких

економічних результатів очікують учасники ринку та які витрати для цього потрібні. Зокрема, підприємствам слід орієнтуватися у своїй виробничій діяльності на потреби покупців, які вони обслуговують, а не на свій товарний асортимент. Стратегія управління в системі обліку показує, з якою продукцією, на які ринки, з яким обсягом необхідно виходити для досягнення поставленої мети. До того ж, необхідний рівень економічної безпеки може бути досягнутий за умови найефективнішого використання ресурсів, які перебувають у розпорядженні підприємства, в тому числі і, підприємницькі здібності, інформація, інтелектуальна власність, технології тощо, а також відповідності напряму його розвитку основним тенденціям зовнішнього середовища.

У забезпеченні ефективності використання ресурсів та відповідності діяльності підприємства потребам ринку вирішальну роль відіграє стратегічний управлінський облік. Саме управлінська облікова інформаційна система має надати інформацію про існуючі та перспективні потреби покупців, оцінити конкуруючі вироби за різними параметрами, підготувати та обґрунтувати рішення про те, випуск якої продукції необхідно припинити, які вироби доцільно модифікувати, які нові вироби варто включити у номенклатуру продукції, спрогнозувати можливі обсяги збуту продукції, ціну реалізації, розробити рекомендації щодо передпродажного та після продажного сервісу тощо. Правильна методика встановлення ціни, розумна цінова політика, послідовна реалізація глибоко обґрунтованої стратегії управління складають необхідні компоненти економічної безпеки .

Тема 2. Економічна безпека підприємства в системі стратегічного управлінського обліку. (2 години).

План

1. Сутність та види економічної безпеки.
2. Основні загрози економічної безпеки підприємств в стратегічному управлінні.
3. Концепція системи забезпечення економічної безпеки підприємства

Цільова спрямованість: усвідомити значення категорії "економічна безпека" (ЕБП), вимоги, що ставляться до безпеки підприємств. Розглянути види економічної безпеки підприємства. Розкрити сутність та основні загрози економічній безпеці підприємства. Розглянути вплив зовнішнього і внутрішнього середовища на економічну безпеку підприємства. Визначити взаємозв'язок економічної безпеки та примусової ліквідації підприємства.

1. Поняття і сутність економічної безпеки. Види економічної безпеки.

Проблема економічної безпеки України залишається однією з життєво важливих як в плані існування та і розвитку у вигляді суверенної єдиної держави, так і в аспекті наукових досліджень.

Під об'єктами економічної безпеки розуміється як економічна система країни в цілому, так і її складові елементи: природні багатства, людські ресурси, виробничі фонди, невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, господарські ресурси, регіони, підприємства, сім'я, людина.

Суб'єктами економічної безпеки виступають:

- функціональні і галузеві міністерства і відомства;
- податкові служби;
- митні служби;

- • банки;
- • біржі;
- • страхові компанії;
- • відповідні комітети і комісії;
- • виробники і продавці продуктів, робіт, послуг;
- • товариства споживачів.

Для того, щоб зрозуміти і усвідомити значення категорії "економічна безпека" необхідно дати характеристику терміну "безпека" та визначити в чому його суть. Безпека - це такий стан суб'єкта, при якому ймовірність зміни властивих цьому суб'єкту якостей і параметрів його зовнішнього середовища невелика, менше певного інтервалу. "Бажане" стан суб'єкта визначається конкретним поєднанням параметрів життєдіяльності. В залежності від зміни цього поєднання, буде змінюватися і поняття "бажане" зміна. Таким чином, не менш важливим для суб'єкта є правильна оцінка рівня безпеки. Оцінка безпеки суб'єктом може не збігатися з її реальним рівнем. Глибина цієї розбіжності залежить від повноти і глибини інформації про ситуацію, що складається, від ступеня її впливу змін на стан безпеки і т. д.

Взагалі, категорія економічної безпеки по-різному трактується в науковій літературі.

Економічна безпека - це економічна категорія, що характеризує такий стан економіки, при якому забезпечується стійке економічне зростання, оптимальне задоволення суспільних потреб, раціональне керування, захист економічних інтересів на національному та міжнародному рівнях.

Під економічною безпекою тієї чи іншої системи потрібно розуміти сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, що забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи.

Ряд науковців вважають, що «економічна безпека являє систему захисту життєвих інтересів України. В якості об'єктів захисту можуть виступати: народне господарство країни в цілому, окремі регіони країни,

окремі сфери і галузі господарства, юридичні і фізичні особи як суб'єкти господарської діяльності».

Економічна безпека - це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання і при якому держава має можливість виробляти і проводити в життя незалежну економічну політику.

Отже, в загальному сенсі слова, під економічною безпекою слід розуміти найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства.

Економічна безпека є найважливішим компонентом національної безпеки, її матеріальним фундаментом. Економічна безпека як економічна категорія зародилася з часу створення державності, усвідомлення суспільством своїх економічних інтересів.

Таким чином, економічна безпека - це сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення. Найглибша криза, що охопила українське суспільство, істотно ускладнює рішення задач, зв'язаних з відображенням погроз економічної безпеки.

Для кращого розуміння сутності економічної безпеки важливо усвідомити її зв'язок з поняттями "розвиток" і "стійкість".

Розвиток - один з компонентів економічної безпеки. Адже якщо економіка не розвивається, то різко скорочуються можливості її виживання, а також опірність і пристосовність до внутрішнім і зовнішнім загрозам. Стойкість і безпека - найважливіші характеристики економіки як єдиної системи.

Їх не варто протиставляти, кожна з них по-своєму характеризує стан економіки.

Стійкість економіки характеризує міцність і надійність її елементів, вертикальних, горизонтальних та інших зв'язків усередині системи, здатність витримувати внутрішні і зовнішні "навантаження".

Безпека - це стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору здатності до самовиживання в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важко прогнозованих факторів.

Сутність економічної безпеки можна визначити як такий стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантійна захист національних інтересів, соціально спрямований розвиток країни в цілому, достатній оборонний потенціал навіть при найбільш несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Економічна безпека має складну внутрішню структуру, в якій можна виділити три її найважливіших елементи:

1. економічна незалежність;
2. стабільність і стійкість національної економіки;
3. здатність до саморозвитку і прогресу

Економічна незалежність не носить абсолютного характеру тому, що міжнародний поділ праці робить національні економіки взаємозалежними один від одного. У цих умовах економічна незалежність означає можливість контролю за національними ресурсами. Необхідно вийти на такий рівень виробництва, ефективності і якості продукції, який забезпечує її конкурентоздатність і дозволяє на рівних брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках і обміні науково-технічними досягненнями.

Стабільність і стійкість національної економіки, що припускають захист власності у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, стримування чинників, здатних дестабілізувати ситуацію (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення

серйозних розривів у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння і т. д.).

Здатність до саморозвитку і прогресу, що особливо важливо в сучасному, динамічному світі. Створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників стають необхідними й обов'язковими умовами стійкості і самозбереження національної економіки.

Види економічної безпеки:

1. фінансовий;
2. енергетичний;
3. військовий;
4. оборонно-промисловий;
5. продовольчий.

Фінансова безпека - це частина економічної і національної безпеки - створення умов сталого, надійного функціонування фінансової системи країни, держави, регіону, запобігають виникненню фінансової кризи, дефолту, деструкцію фінансових потоків, збої в забезпеченні основних учасників економічної діяльності фінансовими ресурсами, порушення стабільності грошового обігу.

Світовий досвід показав, що при побудові моделі фінансової системи з позиції безпеки важливо уникнути двох крайнощів:

1. децентралізація, при якій фінансовій системі держави не залишається необхідного мінімуму коштів для поточних платежів, і навіть виплати заробітної плати державним службовцям, забезпечення військовослужбовцям.

2. централізація коштів в бюджеті, при якому ні корпораціям, ні малому бізнесу, ні окремого індивідууму не залишається коштів для самостійного інноваційного розвитку.

Основні структурні ланки фінансової безпеки для України:

- державний бюджет,
- бюджети регіонів,
- консолідований бюджет,
- фінансовий ринок,
- державний борг (внутрішній та зовнішній),
- платіжний баланс,
- фінанси корпорацій та домашніх господарств.

Енергетична безпека. Поняття енергетичної безпеки в даний час не має однозначного тлумачення у науковій літературі. У найбільш відомій трактуванні, енергетична безпека розуміється як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від загрози дефіциту на забезпечення їх потреб економічно доступними паливно-енергетичними ресурсами прийнятної якості, а також від загрози порушення паливо та енергопостачання споживачів.

Це визначення не є універсальним, оскільки воно передбачає націленість на захищеність об'єкта від загроз, а не на їх попередження або зменшення, а також не пов'язує його енергетичну безпеку з цілями процесу довготривалого розвитку.

Під енергетичною безпекою будь-якої економічної системи (країни, регіону, галузі, підприємства) слід розуміти мінімальну ймовірність прояву зовнішніх і внутрішніх загроз процесу її енергопостачання, при якій не порушується довгострокове стійке функціонування системи. З даного визначення енергетичної безпеки будь-якої господарюючої системи випливає, що для управління нею необхідно:

- в першу чергу: визначити види загроз, виявити їх індикатори і оцінити їх значення, при яких не порушується стійке функціонування системи (визначити їх порогові значення), а також провести аналіз можливих наслідків реалізації загроз;

- в другу чергу розробити заходи щодо їх запобігання або ліквідації.

Стосовно до економіки України з найбільш ймовірних загроз її енергетичної безпеки в середньо - і довгостроковій перспективі необхідно виділити наступні:

- невизначеність запасів вуглеводневої сировини і, передусім, запасів нафти і природного газу;

- нераціональне використання наявних запасів, чому неабиякою мірою сприяють високі ціни на нафту та нафтопродукти;

- конфлікт інтересів власників паливно-енергетичних компаній і держави, що володіє природними енергетичними ресурсами;

- висока енергоємність валового внутрішнього продукту країни;

- низькі темпи енергозбереження в країні;

- висока зношеність основних фондів галузей;

- низький рівень інвестицій в розвиток підприємств та їх неефективне використання;

- дисбаланс у розвитку суміжних і споріднених галузей;

- неефективне управління виробничо-господарськими процесами в галузі;

- дискримінаційні дії на зовнішніх ринках стосовно експортованих товарів і послуг галузей;

- наявність фінансових махінацій при оплаті поставлених товарів та послуг і справляння податків та інші.

- Стосовно до електроенергетичним компаніям до найбільш ймовірним загрозам їх безпеки слід віднести:

- високу залежність вітчизняної електроенергетики від зарубіжних партнерів;
- уразливість енергетичної інфраструктури, розташованої на території інших держав;
- високий рівень монополізму виробників енергії;
- високий ступінь зносу основних фондів;
- дефіцит інвестиційних ресурсів;
- неефективність використання ресурсів;
- низький інноваційний потенціал компаній;
- слабкість державного механізму регулювання;
- і контролю економічної діяльності компаній;
- низький рівень безпеки технологій і процесів;
- конфлікт інтересів у сферах виробництва, транспорту, розподілу та споживання енергії;
- слабку захищеність внутрішнього ринку електроенергії;
- високий рівень шкідливих викидів у навколишнє середовище;
- низький рівень автоматизації процесів прийняття рішень з управління об'єктами енергетики;
- низька якість інформації в умовах ринкової економіки (з об'єктивних і суб'єктивних причин)

Оборонна безпека характеризує стан структури армії, її готовність до відбиття зовнішніх загроз.

Необхідні розробка системи геополітичних інтересів країни, визначення умов міцності її геополітичного статусу і на цій основі аналітична оцінка наступних складових частин оборонної безпеки під кутом зору сучасних загроз: кількісного та якісного складу армії, її структури, бойової та моральної готовності, керованості військ, взаємодії різних видів військ і т. д.; стану і якості оборонних споруд, облаштування кордонів і т. д.; стану та якісного складу всіх видів озброєнь.

Оборонно-промислова безпека - це стан військово-промислового комплексу, його здатність до підтримання військової (оборонної) безпеки при самому несприятливому розвитку міжнародної ситуації та загрози зниження геополітичного статусу Росії. Аналітична характеристика оборонно - промислової безпеки з позиції структури сучасних загроз містить наступні оцінки: стан потужностей, здатних виробляти озброєння, за кількістю та якістю відповідає вимогам військової доктрини; стану кваліфікованих кадрів; стан науково-дослідницьких і конструкторських організацій, здатних розробляти нові, сучасні види озброєнь.

Продовольча безпека. Поспішність у руйнуванні сформованих структур і господарських зв'язків, загострення цінових диспропорцій між промисловістю і сільським господарством, відмовлення від розумного патерналізму стосовно вітчизняних виробників і практично повне відкриття внутрішнього ринку для імпорту продуктів харчування - усе це підриває базу для самозабезпечення країни продовольством. Постановка питання про самозабезпечення країни продовольством аж ніяк не означає проведення курсу на автаркію та ізоляцію від світового ринку. Гнучкий і ефективний захист вітчизняних виробників, регулювання співвідношень, що дозволяють весь імпорт продуктів харчування, можливості виробництва яких в країні вкрай обмежені або взагалі відсутні, покривати експортом таких продуктів харчування, виробництво яких більш ефективне. Монополізм виробників сільськогосподарської техніки розбухання посередницьких структур, непродумана податкова і кредитна політика, роблять виробництво продовольства неефективним, ведуть до збільшення частки ручної праці. Обсяг і питома вага торговельної частині продовольчих ресурсів неухильно знижуються, посилюється натуралізація виробництва.

Все це створює загрозу втрати виробничої незалежності країни, що стане фактом, що здійснився, якщо небезпека не буде вчасно усвідомлена і не будуть вжиті радикальні заходи для її відображення.

2. Основні загрози економічної безпеки підприємств в стратегічному управлінні.

Безпосередню небезпеку економічним інтересам створюють економічні погрози, що порушують нормальний хід суспільного відтворення. У самому загальному вигляді вони можуть бути класифіковані як внутрішні і зовнішні загрози.

До зовнішніх відносяться насамперед геополітичні фактори та зовнішньоекономічні, а також глобальні екологічні процеси.

Зовнішньоекономічна безпека в умовах відкритої економіки вимагає щоб:

- участь країни в світогосподарських зв'язках створювала найбільш сприятливі умови національного виробництва;
- національна економіка в найменшій мірі відчувала несприятливий розвиток подій у світі як в економічній, так і в політичній сфері (хоча повністю уникнути цього впливу в умовах відкритої економіки неможливо).

До зовнішніх чинників, що становлять загрозу економічної безпеки, належать:

- переважання сировинних товарів в експорті, втрата традиційних ринків збуту військової та машинобудівної продукції;
- залежність країни від імпорту багатьох видів продукції, в тому числі стратегічного значення, продовольчих товарів;
- зростаюча зовнішня заборгованість;
- недостатній експортний та валютний контроль і не замкнутість митного кордону;
- нерозвиненість сучасної фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктури підтримки конкурентоспроможності експорту та раціоналізації структури імпорту;
- нерозвиненість транспортної інфраструктури, що обслуговує експортно - імпортні операції.

Різке падіння цін на експортні товари або, навпаки, різке підвищення цін на імпортовані товари в умовах високого ступеня залежності від зовнішнього ринку вельми небезпечні для стану економіки. Становить небезпеку для економіки введення ембарго на торгівлю з країнами або групою країн, які є важливими ринками збуту або постачальниками продукції для держави. Неприпустима висока ступінь залежності від поставок окремих видів продукції з однієї країни або групи країн (наприклад, по продовольству), що дозволяє цим країнам використовувати цю залежність для політичного тиску на інші країни. Не можна допускати високого ступеня фінансової залежності від іноземних держав, яка дозволила б кредиторам нав'язувати економічну політику і умови здійснення зовнішньоекономічних зв'язків.

Велику небезпеку для економіки представляє ситуація, коли більше половини експорту припадає на два-три товари. З досвіду багатьох країн відомо, що така структура експорту при серйозному погіршенні кон'юнктури, пов'язаної з попитом на дані товари на світовому ринку, або політичної ситуації ставить економіку на межу катастрофи. Необхідно поряд з експортом традиційних товарів створювати більш прогресивну експортну структуру шляхом радикальної диверсифікації експорту, що має вести до зміцнення зовнішньоекономічної безпеки країни.

Перехід до відкритої економіки передбачає відмову від крайнього протекціонізму. Проте захист галузей і виробництв, перспективних з точки зору формування нової моделі включення країн у світове господарство, тобто селективний протекціонізм, необхідний. З точки зору економічної безпеки треба прагнути до диверсифікації ринків збуту для вітчизняних товарів, джерел імпортової сировини і промислової продукції, підтримувати економічні відносини з широким колом країн, компенсуючи ускладнення у відносинах з одними країнами їх розширенням з іншими.

Враховуючи глобальний характер інтеграційних процесів у світі, зовнішньоекономічна політика покликана шукати шляхи до співпраці не

тільки з Європейським союзом, але і з іншими інтеграційними угрупованнями.

В умовах глибокої кризи економіки і катастрофічного падіння капіталовкладень іноземні інвестиції могли б послужити каталізатором економічного підйому в деяких областях, отже, поліпшення економічного становища країни в цілому, тим самим сприяючи зміцненню економічної безпеки. Механізм залучення іноземних інвестицій повинен сприяти реальному вкладенню іноземцями фінансових і матеріальних ресурсів у національну економіку, а не створювати умови для скуповування ними за безцінь частини національного багатства. Таким чином, приймаючи заходи до широкого залучення іноземних інвестицій в економіку, необхідно регулювати цей процес так, щоб дотримувалися національні інтереси та іноземні компанії, вкладаючи мінімальні кошти, не могли встановлювати контроль над цілими галузями вітчизняного виробництва.

Однією з найбільш складних зовнішньоекономічних проблем, що породжують серйозні загрози не тільки економічного, але і політичного стану країни є проблема зовнішнього боргу. Сам по собі високий рівень зовнішньої заборгованості ставить під сумнів можливість проводити цілком самостійну зовнішню політику з повним урахуванням власних національних інтересів, оскільки країна змушена постійно озиратися на провідні країни-кредитори.

Для покриття зовнішнього боргу треба використовувати заборгованість зарубіжних держав, яка часто перевищує зовнішню заборгованість самої держави. Що стосується нових кредитів і позик, то їх можна використовувати тільки для фінансування виробничих проектів, які гарантують оплату кредитів в обумовлені терміни за рахунок розширення експорту продукції, виробленої на створюваних об'єктах.

У внутрішньоекономічній сфері безпека обумовлена природними, техніко - технологічними, інфраструктурними, соціальними й іншими факторами макроекономічного і мікроекономічного розвитку, внутрішнім

імунітетом і зовнішньою захищеністю від різного роду дестабілізуючих і деструктивних впливів.

До внутрішніх факторів, що представляють загрозу економічної безпеки, належать:

- успадкована від минулого структурна деформованість економіки;
- низька конкурентоспроможність національної економіки, викликана відсталістю технологічної бази більшості галузей, високою енергоємністю і ресурсоємністю;
- високий рівень монополізації економіки;
- високий рівень інфляції;
- недостатня розвиненість і стійкість об'єктів інфраструктури;
- слабка ступінь розвіданості мінерально-сировинної бази та недостатні можливості залучення ресурсів в господарський оборот;
- погіршення стану науково-технічного потенціалу країни, втрата провідних позицій на окремих напрямках науково-технічного розвитку, в тому числі і внаслідок відтоку за кордон і в інші сфери діяльності, втрата престижності інтелектуальної праці;
- витіснення вітчизняних товаровиробників, особливо споживчих товарів, з внутрішнього ринку зарубіжними фірмами;
- тенденції регіонального сепаратизму і високий рівень галузевого лобізму при прийнятті управлінських рішень;
- низька інвестиційна активність;
- перевага поточних витрат у збиток капітальним;
- потенційна загроза виникнення соціальних конфліктів, в тому числі із-за недосконалості механізму оплати праці, зростання безробіття, стратифікації населення, зниження якості та рівня освіти;
- досконалість правового законодавства, монопольне становище і несумлінність дій ряду економічних суб'єктів на внутрішньому і зовнішньому ринку, їх низька правова дисципліна;
- низька фінансова та договірна дисципліна агентів ринку;

- криміналізація економіки і корупція у сфері управління економікою;
- масове приховування доходів і ухилення від сплати податків;
- незаконне переведення фінансових коштів за кордон.

Внутрішні фактори, у свою чергу, поділяються на пов'язані з закономірностями циклічного розвитку економічної системи і не пов'язані з циклічними закономірностями розвитку.

Масштаби і стійкість дії першої групи факторів приводять до висновку, що вони за певних умов можуть мати негативні наслідки на макроекономічному рівні і складуть реальну загрозу економічній безпеці держави.

Дії другої групи факторів викликано послідовним накопиченням довготривалих руйнівних тенденцій в умовах відтворення ключових елементів господарської системи, а саме:

- стану і ефективності використання виробничого інноваційного та науково-технічного потенціалу країни;
- в економічних відносинах господарювання і управління;
- у соціальній сфері;
- у стані навколишнього середовища;
- у системі федеративних відносин і в регіональній економіці.

Наростаючий спад виробництва і втрата ринків (глибока економічна криза) призвела до різкого скорочення виробництва. Вже самі по собі масштаби спаду представляють серйозну загрозу. Але більш істотно те, що скорочення обсягів виробництва веде до неминучого витіснення вітчизняних виробників не тільки з світового ринку, але і з внутрішньої. Розвиток процесів у даному напрямку може набути незворотного характеру, при якому виробництво навіть при потужній фінансовій та іншій підтримці вже не можна буде відновити внаслідок відсутності ринку збуту.

Тим самим зникає можливість відродження та піднесення вітчизняної економіки, а країна втрапить шанс повернутися в число високорозвинених держав.

Серйозну і дуже реальну погрозу економічній безпеці країни представляють згорання фундаментальних досліджень, розпад науково - дослідних колективів і конструкторських бюро світового класу, різке скорочення замовлень на високотехнологічну та цілком конкурентоздатну продукцію, видтік з країни. Не менш серйозною небезпекою, хоча і не привернула до себе належної уваги, є відхід висококваліфікованих фахівців і робітників зі сфери своєї професійної діяльності виявилися більш престижними і високооплачуваними сектори економіки.

Істотно змінюється структура промислового виробництва, у якому усе більше починають переважати сировинні галузі - паливна промисловість і металургія - при скороченні питомої ваги фінішних галузей - машинобудування, хімічної промисловості, а також легкої і харчової промисловості. Не виправдалися надії на те, що ринок сам по собі, поза державного регулювання і проведення цілеспрямованої селективної політики, в змозі забезпечити прогресивні зрушення у структурі виробництва. Не виправдалися і розрахунки на зарубіжних інвесторів, оскільки сфери їх інтересів не збігаються з пріоритетами економічної політики держави.

До числа внутрішніх загроз соціальній стабільності суспільства і в кінцевому рахунку економічній безпеці належить зростання безробіття. Цей процес, негативний сам по собі, викликає особливу тривогу тоді, коли безробіття здобуває масовий і застійний характер. Конфліктність ситуації загострюється і тим, що зростаюче безробіття накладається на специфічну ментальність населення. Вона різко посилює дискомфортність в положенні людей, служить живильним середовищем для зростання злочинності. Працювати ефективно і продуктивно стає не вигідним і малопривабливим. А це вже серйозна загроза економічній безпеці країни.

В умовах наростаючої економічної кризи і штучного стримування ділової та інвестиційної активності керівництво все ширше використовує зовнішні запозичення для "латання дірок" у фінансовій системі. Використання іноземних позик саме по собі не є чимось ганебним і небезпечним. Навпаки, воно може стати важливим важелем підйому економіки, її технічного переозброєння, підвищення конкурентоспроможності продукції, що виробляється. Основне питання - в цільовому використанні позик і в масштабах державного боргу. Про неефективність зовнішніх запозичень наочно свідчить сам хід економічного розвитку: триваючий спад виробництва, погіршення його структури, зниження інвестиційної активності в ряді країн з перехідною економікою. Різко підвищується тяжкість тягаря, пов'язана зі зростанням масштабів зовнішнього боргу і витрат на його обслуговування.

Особливу тривогу викликає орієнтація на покриття дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх позик.

На додаток до невирішених проблем в останні роки додалися нові кризи - бюджетна, розрахункова, інвестиційна, боргова, банківська.

Таким чином, підводячи деякі підсумки, можна констатувати, що економічна безпека тісно пов'язана зі структурою і динамікою світової економіки, яка перебуває в стані потенційної системної кризи.

Убезпечити свою економіку від ризиків глобалізації країна може, зменшивши залежність від випадковостей, раптових коливань світової кон'юнктури.

3. Концепція системи забезпечення економічної безпеки підприємства

Глобалізація ринку капталів на сучасному етапі розвитку вимагає подання об'єктивної та докладної фінансової інформації, передбачає умови зіставлення цієї інформації на міжнародному рівні. Національні стандарти бухгалтерського обліку повинні відповідати вимозі зіставлення з

міжнародними стандартами. У свою чергу, у зв'язку із впровадженням МСФЗ у практику обліку виникає необхідність досліджувати питання забезпечення інформаційної безпеки бізнесу.

Головними завданнями економічної безпеки підприємства виступає гарантована стабільність і висока ефективність його функціонування й забезпечення високого потенціалу розвитку за сучасних умов та в перспективі.

Концепція системи забезпечення економічної безпеки підприємства є складовою частиною загальної концепції підприємства. Сьогодні свідчить, що найбільшу актуальність здобувають завдання аналізу і прогнозування банкрутства підприємств саме із позиції економічної безпеки.

У свою чергу концепція економічної безпеки підприємства повинна:

- ✓ відповідати економічним цілям розвитку підприємства;
- ✓ визначати центри виникнення небезпек, погроз і ризиків;
- ✓ розкривати склад основних об'єктів економічної безпеки;
- ✓ містити чіткі принципи системи управління для досягнення поставлених цілей і запобігання або подолання можливих небезпек, погроз і ризиків;
- ✓ визначати місце кожної функції управління в системі забезпечення економічної безпеки;
- ✓ орієнтувати на поглиблення інтеграційних процесів в управлінні;
- ✓ формувати алгоритм розрахунку показників економічної безпеки;
- ✓ створювати систему моніторингу параметрів економічної безпеки;
- ✓ обробляти результати моніторингу й т.д.

Підприємство, зіткнувшись із фінансовими труднощами, повинне дати оцінку сформованої ситуації й, оцінивши ступінь своїх фінансових проблем, ухвалити рішення щодо подальшого функціонування, вжити заходи щодо запобігання банкрутства або ухвалити рішення щодо ліквідації підприємства.

На наш погляд, такий підхід до побудови концепції системи забезпечення економічної безпеки підприємства є обмеженим і вимагає розробки заходів щодо недопущення банкрутства.

При цьому першочергове значення приймає необхідність наявності цілісної інформаційної системи, що відповідає стратегії управління підприємством (ризик в управлінні).

Оскільки динамічність зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства, потребує постійних змін у структурі управління, і як наслідок, його інформаційної складової, призводить до збільшення обсягу прийнятих управлінських рішень і, росту обсягів інформації. Обліково-аналітична інформація дозволяє діагностувати поточну діяльність підприємства з огляду на всі ризики, ідентифіковані та оцінені системою бухгалтерського обліку, і передбачати майбутній розвиток, виходячи із прогностичних розрахунків.

Потреба в забезпеченні такої обліково-аналітичної інформації на сьогодні утруднена цілою низкою чинників: невідповідність обліково-аналітичної інформації, що формується в системі бухгалтерському обліку й звітності; якісним характеристикам інформації для цілей управління підприємством; фрагментарне подання бухгалтерським обліком обліково-аналітичної інформації для цілей управління; використання різних методологічних прийомів (у т.ч. гостра проблема ідентифікації й оцінки ризиків у системі бухгалтерського обліку), що призводить до неможливості порівняння даних бухгалтерського обліку з даними інших звітних періодів, так і з даними звітності інших підприємств, що робить дані бухгалтерської звітності непридатними для макроекономічних розрахунків і т.д.

Інтегрована обліково-аналітична система підприємства включає такі складові, як система бухгалтерського фінансового та управлінського обліку, система податкового та екологічного обліку, соціального обліку, а також система внутрішнього контролю. Синтез перерахованих вище елементів, об'єднання методологічного та організаційного аспекту, дозволить змінити методологію економічної безпеки підприємства, в основі якої буде

сформована концепція інтегрованої обліково-аналітичної системи підприємства, спрямована на підвищення її ефективності й результативності. Дана концепція повинна враховувати погляди на сутність і характер змін, що відбуваються в ризиковому економічному середовищі, національній економічній системі. На думку І.А. Белоусової, «концепція системи економічної безпеки – це реальні погляди на побудову, організацію, управління та механізми забезпечення економічної безпеки підприємства і його розвиток» [1].

При цьому, вважаємо виправданим зауваження І.А. Лубенец, що розвиток системи управління станом економічної безпеки повинне здійснюватися на основі інтеграції управлінських функцій – планування, обліку, контролю, аналізу, регулювання [2].

Завдання для них повинні формуватися з розрахунком на їхній взаємозв'язок і спільну цільову орієнтацію на створення умов безпечного функціонування підприємства й досягнення стратегічних цілей підприємства.

Таким чином, забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає регулювання таких основних напрямків – безпеки фінансового менеджменту й кадрів; культури безпеки; безпеки інформації й прийняття рішень; забезпечення безпеки виробництва; юридичної безпеки; фінансової безпеки; безпеки проведення розвідки й т.д.

На наш погляд, система економічної безпеки підприємства надає комплекс організаційно-управлінських, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, спрямованих на якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Фінансова безпека підприємства має складну структуру, яка визначається складністю його фінансових відносин як всередині самого підприємства, так і з суб'єктами зовнішнього середовища.

Виходячи з вищезазначеного, запропоновано структурувати фінансову безпеку відповідно до видів фінансової діяльності підприємства та виділяти наступні складові (рис 1).

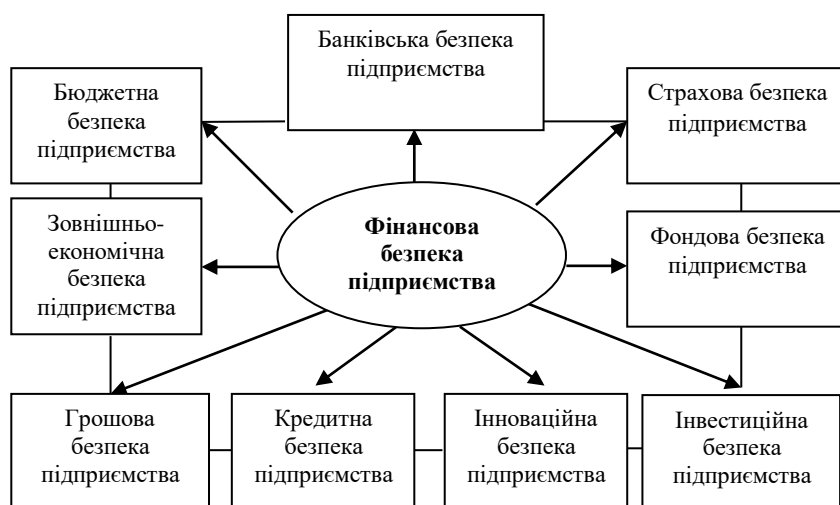

Рис.1. Функціональна структура фінансової безпеки підприємства

Параметри кожної складової фінансової безпеки підприємства повинні забезпечити її збалансованість, а їх значення мають бути достатніми для забезпечення належної стійкості системи до дії внутрішніх та зовнішніх загроз.

До внутрішніх загроз фінансової безпеки доцільно відносити: недосконалість і незавершеність національного законодавства у фінансово-кредитній сфері; відсутність достатнього фонду золотовалютного запасу; низький рівень інвестиційної діяльності; неефективність податкової системи; недосконалість бюджетної системи, надмірні державні витрати та дефіцит державного бюджету; високий рівень інфляції; зростання тіньової економіки; необґрунтована підтримка курсу національної грошової одиниці; платіжна кризу; значна заборгованість у виплаті заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат; неповноцінність фондового ринку; нерозвиненість страхового ринку; слабкість банківської системи; зростання внутрішнього боргу країни (рис. 2).

Рис. 2 Внутрішнє коло фінансової безпеки суб'єкта господарювання

Можна виділити наступні зовнішні загрози: значне від'ємне зовнішньоторговельне сальдо; залежність реформування економіки країни від отримання іноземних кредитів та іншої закордонної допомоги; зростання зовнішнього державного боргу та нераціональне використання закордонних кредитів; втручання міжнародних фінансових організацій у національну фінансово-кредитну сферу; залежність вітчизняного фінансового ринку від світового; дефіцит платіжного балансу країни.

На рис. 3 наведені суб'єкти, які несуть загрозу фінансовій безпеці підприємства ззовні. Суб'єкт господарювання діє в тому правовому-фіскальному режимі, що задає держава, яка так саме регулює діяльність фінансово-кредитних установ, страхових організацій, інших підприємств і організацій.

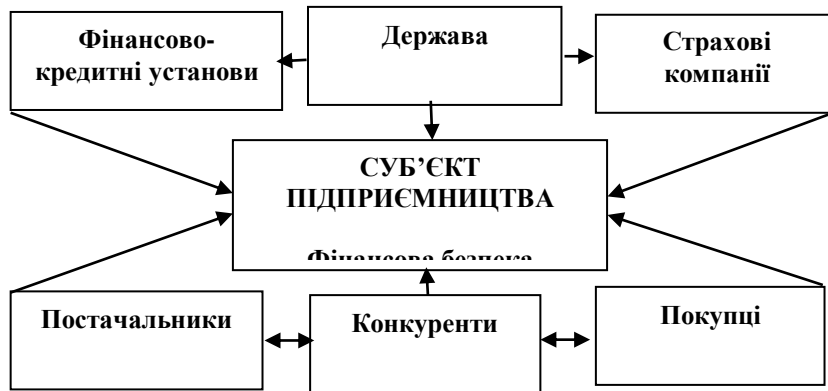

Рис. 3. Зовнішнє коло фінансової безпеки суб'єкта господарювання

Місце управління фінансовою безпекою в загальній ієрархічній системі управління фінансовою безпекою підприємств складається з: управління безпекою підприємства; управління економічною безпекою; управління фінансовою безпекою.

До основних завдань системи економічної безпеки підприємства відносяться:

- захист законних прав та інтересів підприємства і його співробітників;
- збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку;
- вивчення партнерів, клієнтів, конкурентів, кандидатів на роботу;-
- своєчасне виявлення можливих прагнень до підприємства і його співробітників з боку джерел зовнішніх загроз безпеки;
- недопущення проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності та окремих осіб із протиправними намірами;
- протидія технічному проникненню в злочинних цілях;
- виявлення, попередження та припинення можливої протиправної й іншої негативної діяльності співробітників підприємства на шкоду його безпеки;
- захист співробітників підприємства від насильницьких зазіхань;
- забезпечення схоронності матеріальних цінностей і відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства;

- здобування необхідної інформації для вироблення найбільш оптимальних управлінських рішень із питань стратегії й тактики економічної діяльності компанії;
- фізична й технічна охорона будинків, споруджень, території й транспортних засобів;
- формування серед населення й ділових партнерів сприятливої думки про підприємство, що сприяє реалізації планів економічної діяльності й статутних цілей;
- відшкодування матеріального й морального збитку, завданого в результаті неправомірних дій організацій і окремих осіб;
- контроль за ефективністю функціонування системи безпеки, удосконалювання її елементів.

З урахуванням перерахованих завдань, умов конкурентної боротьби, специфіки бізнесу підприємства будується його система фінансово-економічної безпеки. Необхідно відзначити, що система економічної безпеки кожного підприємства за своєю сутністю є індивідуальною. Більше того, її повнота та дієвість багато в чому залежать від наявної в державі законодавчої бази, суми коштів, що виділяється керівником підприємства, матеріально-технічних і фінансових ресурсів, розуміння кожним із співробітників важливості забезпечення безпеки бізнесу, а також від знань і практичного досвіду начальника системи економічної безпеки, що безпосередньо займається побудовою та підтримкою в «робочому стані» самої системи.

З'ясовано, що ефективною є побудова системи економічної безпеки підприємства за умов дотримання наступних принципів: законності; прав і волі громадян; централізованого управління; компетентності; конфіденційності; розумної достатності, відповідності зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеки; комплексного використання цінностей та грошових коштів; самостійності й відповідальності за забезпечення

безпеки; передового матеріально-технічного оснащення; корпоративної етики; координації і взаємодії з органами влади та управління.

Вважаємо, що найбільш значимі елементи системи економічної безпеки підприємства, доцільно поділяти на 4 основні блоки:

1-й блок - захист комерційної таємниці й конфіденційної інформації;

2-й блок - комп'ютерна безпека; внутрішня безпека; безпека будинків і споруджень; фізична безпека; технічна безпека; безпека зв'язку; безпека господарсько-договірної діяльності; безпека перевезень вантажів і осіб; безпека рекламних, культурних, масових заходів, ділових зустрічей і переговорів; протипожежна безпека; екологічна безпека; радіаційно-хімічна безпека; конкурентна розвідка; інформаційно-аналітична робота;

3-й блок - пропагандистське забезпечення, соціально-психологічна, попереджувально-профілактична робота серед персоналу і його навчання з питань економічної безпеки;

4-й блок - експертна перевірка механізму системи безпеки.

У свою чергу, алгоритм побудови системи економічної безпеки повинен містити в собі наступні етапи:

✓ вивчення специфіки бізнесу підприємства, займаного ним сегмента на ринку, штатного розкладу, знайомство з персоналом компанії.

✓ аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економіці підприємства. Одержання інформації про кризові ситуації, які виникли раніше причинах і результатах дозволу.

✓ проведення аудиту наявних (раніше введених) заходів по забезпеченню безпеки та аналіз їхньої відповідності виявленим погрозам.

✓ моделювання нової системи економічної безпеки підприємства:

✓ план усунення виявлених у процесі аудиту зауважень;

✓ пропозиції щодо вдосконалювання системи економічної безпеки, розрахунок всіх видів необхідних додаткових ресурсів;

✓ плановані щомісячні витрати (бюджет) на забезпечення функціонування системи економічної безпеки.

- ✓ затвердження керівником підприємства моделі нової системи економічної безпеки і бюджету на її підтримку.
- ✓ безпосередня побудова системи економічної безпеки підприємства.
- ✓ експертна оцінка дієвості побудованої системи економічної безпеки, доведення її до досконалості.

Для формування служби безпеки підприємства повинні бути сформовані як завдання служби безпеки в цілому, так і завдання кожного з підрозділів служби. Крім того, повинні братися до уваги методи оптимізації складу служби безпеки, шляхи зниження витрат на утримання служби та створення режимів безпеки.

У світовому просторі економічно розвинутих країн загальноприйнятою нормою відрахувань на режим безпеки підприємства є від 5 до 15% (у деяких країнах до 18-20%) прибутку підприємства до нарахування податків. Амплітуда в 10% виникла через різні умови функціонування бізнес структур у різних країнах. Так, для Швейцарії витрати на безпеку підприємства, як правило, становлять 5-6%, а в Японії їх значення наближається до 16-18%.

Крім того, витрати на забезпечення безпеки можуть бути різними в різні періоди часу навіть на одному підприємстві, оскільки існує їх пряма залежність від обсягу та складності розв'язуваних завдань. Певні корективи вносять і умови всередині підприємства.

Зазначимо, що витрати на організацію ефективно працюючої служби безпеки можна істотно знизити шляхом підбору висококваліфікованих фахівців служби безпеки; вихованням у співробітників особистої зацікавленості в безпеці підприємства; залученням інших співробітників до вирішення питань безпеки, особливо в тих випадках, коли їхні функціональні обов'язки переплітаються із завданнями економічної безпеки; впровадженням на фірмі технічних засобів захисту інформації (охорони, аудіо- і відеоспостереження й контролю); організацією тісного співробітництва з фірмами, що професійно працюють у сфері захисту бізнесу.

Варто відмітити, що для досягнення найбільш високого рівня економічної безпеки, підприємство повинне стежити за забезпеченням максимальної безпеки основних функціональних складових системи економічної безпеки. До функціональних складових економічної безпеки відносять сукупність основних напрямків його економічної безпеки, що істотно відрізняються друг від друга по своєму втримуванню й виділяють наступні функціональні складові: фінансову; інтелектуальну й кадрову; техніко-технологічну; політико-правову; екологічну; інформаційну; силову.

Для забезпечення економічної безпеки підприємство використовує сукупність корпоративних ресурсів (фактори бізнесу, використовувані власниками й менеджерами підприємства для виконання цілей бізнесу): ресурс капіталу; ресурс персоналу; ресурс інформації й технології; ресурс устаткування; ресурс прав.

Дотримуємося думки, що найважливішим етапом забезпечення економічної безпеки підприємства є стратегічне планування та прогнозування його економічної безпеки, оскільки даний етап містить у собі розробку стратегічного плану забезпечення економічної безпеки підприємства. У зазначеному документі необхідно задати якісні параметри використання корпоративних ресурсів підприємства в сполученні з його організаційно-функціональною структурою й взаємозв'язками структурних підрозділів, а також деякі кількісні орієнтири забезпечення функціональних складових і економічної безпеки підприємства в цілому.

В подальшому після розробки стратегічних планів діяльності підприємства необхідно провести оперативну оцінку рівня забезпечення та поточне тактичне планування економічної безпеки підприємства. Аналіз рівня економічної безпеки підприємства проводиться на основі оцінки ефективності по запобіганню збитків і розрахунку функціональних і сукупних критеріїв економічної безпеки підприємства.

Визначено, що поточне планування економічної безпеки підприємства здійснюється на основі розробки декількох альтернативних сценаріїв

розвитку ситуації та розрахунку значень сукупного критерію економічної безпеки по кожному з них. Після вибору за результатами розрахунків кращого варіанта й аналізу інших складають оперативні рекомендації з поточного планування діяльності підприємства. Ці рекомендації не носять, на відміну від стратегічних, довгострокового характеру та не тільки задають якісні орієнтири поточної діяльності підприємства, але й містять кількісні завдання.

На основі оперативної оцінки рівня економічної безпеки підприємства й вироблених рекомендацій здійснюється оперативне планування фінансово-господарської діяльності підприємства, після чого проводиться практична реалізація розроблених планів.

У процесі фінансово-господарської діяльності підприємства з'являється інформація для аналізу стану його економічної безпеки. На основі цієї інформації оцінюються функціональні та сукупні критерії економічної безпеки підприємства, їхнього відхилення від планових значень, аналізуються причини виникнення цих відхилень. Після цього виробляються рекомендації з коректування набору корпоративних ресурсів, систем стратегічного й поточного планування фінансово-господарської діяльності підприємства, а також системи оперативного керування його діяльністю. Корегування можуть вноситися й у систему планування економічної безпеки підприємства.

Забезпечення економічної безпеки підприємства представляє собою єдиний організаційно-технічний комплекс, у ході формування якого розробляється концепція забезпечення безпеки або політика безпеки. Політика економічної безпеки визначає вірний з погляду організації спосіб використання комунікаційних і обчислювальних ресурсів, правила доступу на об'єкт, правила обігу з конфіденційною інформацією, а також процедури запобігання порушень режиму безпеки й реагування на них.

**Тема 3 Забезпечення економічної безпеки підприємства з використанням засобів бухгалтерського обліку. Бухгалтерські ризики.
(4 години)**

1. Невизначеність і система ризиків в бухгалтерському обліку підприємства.
2. Бухгалтерський ризик як об'єкт облікового процесу.
3. Стратегічні аспекти управління ризиками для забезпечення економічної безпеки підприємства

Цільова спрямованість: засвоїти еволюцію поглядів на державне та професійне регулювання бухгалтерського обліку. Розглянути систему ризиків в бухгалтерському обліку підприємства. Провести аналіз поняття «ризик». Визначити зовнішні і внутрішні фактори .

Розкрити складові системи економічної безпеки підприємства. Розглянути порядок формування системи внутрішнього контролю бухгалтерських ризиків. Розкрити вплив бухгалтерського аутсорсингу на формування мінімізації бухгалтерських ризиків Сформувати підходи до облікової управлінської стратегії безпеки підприємства.

1. Невизначеність і система ризиків в бухгалтерському обліку підприємства.

В останнє десятиліття істотно зріс вплив бухгалтерського обліку на економіку розвинених в економічному відношенні держав. Від якості ведення бухгалтерського обліку залежить економічна безпека не тільки окремо взятого підприємства або держави, але й всієї світової економіки в цілому. Однак ризики в бухгалтерському обліку досі досконало не вивчені.

Важливою проблемою дослідження бухгалтерських ризиків є аналіз поняття «ризик».

В мову слово «ризик» прийшло з європейських мов, швидше за все, з іспанської, на якому воно означає «скеля» (risko), або це слово португальського походження і означає «прямовисна скеля». У більш пізніх дослідженнях було висловлено думку, що термін «ризик» запозичено з

французької мови (*risque* - від італійського *risiko*), в якому його значення походить від грецьких слів «рисикон» - «скеля» і «рису» - «підніжжя гори».

Слово «ризикувати» може бути прирівняне, таким чином, до висловом «лавірувати поміж скель». Саме таке значення (небезпека чи загроза небезпеки) міцно вкоренилося за словом «ризик» в його основному розумінні.

«Ризик - це характеристика процесу вибору між дією і бездіяльністю або іншою дією, пов'язаного з можливістю опинитися в гіршому становищі, як результатом вибору».

Сам «ризик», як випливає з визначення, що володіє характерними властивостями:

1. Невизначеність. Ризик існує тоді і тільки тоді, коли можливо не єдине розвиток подій.

2. Збиток. Ризик існує, коли результат може призвести до шкоди (збитку) або іншого негативного наслідку.

3. Наявність аналізу. Ризик існує, тільки коли сформовано суб'єктивна думка «передбачає» про ситуації і дана якісна або кількісна оцінка негативного події майбутнього періоду (в іншому випадку це загроза або небезпека).

4. Значимість. Ризик існує, коли певна подія має практичне значення і зачіпає інтереси хоча б одного суб'єкта. Ризик без приналежності не існує.

В сучасній економіці одним з основних джерел інформації для прийняття економічно обґрунтованих рішень є бухгалтерська звітність, яка має високий рівень достовірності, але при цьому їй властиво та деяка ступінь невизначеності.

2. Бухгалтерський ризик як об'єкт облікового процесу.

Бухгалтерський ризик необхідно розглядати в якості комплексного облікового об'єкта, що зумовлюється самою економічною основою його структури.

Виникнення бухгалтерського ризику, як наслідок деякої невизначеності піддається впливу факторів фінансово-господарської середовища підприємства.

Виділяють зовнішні і внутрішні фактори .

До факторів зовнішнього середовища відносяться:

- законодавство;
- політична ситуація в країні та регіоні;
- соціально-економічна ситуація в галузі та регіоні;
- відносини з інвесторами, кредиторами, покупцями, конкурентами;
- природно-екологічні умови. До факторів внутрішнього середовища належать:

належать:

- рівень затребуваності фінансового та управлінського обліку на підприємстві;

- вид діяльності;
- місія і цілі підприємства;
- рівень організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Спільний вплив факторів формує ризиковану ситуацію в обліку підприємства, в рамках якої і виявляється бухгалтерський ризик.

Бухгалтерський ризик необхідно розглядати в якості комплексного облікового об'єкта, що зумовлюється самою економічною основою його структури.

Бухгалтерський ризик – це комплексна категорія, яка об'єктивно існує внаслідок неточності, що мають місце в обліковому процесі, викликаних наявністю альтернативних принципів бухгалтерського обліку, нечіткості стандартів бухгалтерського обліку, а також певною мірою в зв'язку з людським чинником».

Бухгалтерський ризик неминуче утворюється в процедурах реєстрації, оцінки та узагальнення інформації в грошовому вираженні про майно, зобов'язання організації. В цілях забезпечення безперервності діяльності

підприємству необхідно регламентувати облікові процедури дозволяють ідентифікувати ризики та виявляти їх наслідки.

Процес управління бухгалтерськими ризиками в цілях забезпечення економічної безпеки підприємства повинен найбільш повно виявити ризики. Чим точніше може бути оцінена майбутня ситуація, тим ефективніше згодом можуть бути обрані методи управління ризиком.

Досягнення економічної безпеки підприємства відбувається за рахунок усунення зовнішніх і внутрішніх загроз, обумовлених ризиками.

Ризики, щодо яких у підприємства є достатня кількість інформації і в результаті дії яких може відбутися зменшення вартості активів або виникнення зобов'язань повинні бути відображені в бухгалтерському обліку.

Господарські операції, пов'язані з наслідками таких ризиків, які приймаються до обліку шляхом утворення фінансових резервів.

У відповідності з нормативними документами підприємство може формувати оцінку і резерви майбутніх витрат.

Одним з варіантів управління бухгалтерськими ризиками є формування системи внутрішнього контролю бухгалтерських ризиків, яка повинна містити такі компоненти:

- контрольне середовище (система бухгалтерського обліку);
- бухгалтерських ризик (виявлення і оцінка наслідків ризику);
- контрольні процедури (заходи або засоби по зниженню ризику);
- інформація і комунікації;
- моніторинг ефективності системи контролю.

При проведенні перевірки бухгалтерських ризиків доцільно застосовувати процедури аудиту та прийоми документальної ревізії.

Для постановки ефективної системи внутрішнього контролю і досягнення високого професійного рівня бухгалтера потрібні великі капітальні вкладення і досить тривалий період часу, що не завжди можливо.

Одним з інструментів регулювання бухгалтерських ризиків є використання аутсорсингових послуг.

Бухгалтерський аутсорсинг може використовуватися підприємством як засіб мінімізації бухгалтерських ризиків в частині перерозподілу відповідальності за можливі порушення законодавства.

Таким чином, в сучасних економічних умовах одним з основних об'єктів управління на підприємстві є бухгалтерський облік. У зв'язку з цим одним із важливих завдань керівництва і бухгалтерської служби є виявлення відповідних загроз, ідентифікація відповідних бухгалтерських ризиків та вжиття заходів щодо їх зниження.

3. Стратегічні аспекти управління ризиками для забезпечення економічної безпеки підприємства.

У сучасних умовах економічної нестабільності, невизначеності, стрімкого технологічного прогресу виробничо-торговельні підприємства схильні до галузевих і національних ризиків в процесі прийняття управлінських рішень. Впровадження передових практик управління операційними, фінансовими та інвестиційними ризиками націлено на підвищення здатності в управлінській обліковій інформаційній системі (УОІС) вміти виробничо-торгівельним підприємствам прогнозувати зміни, забезпечувати реагування на них та показувати більш високі результати.

Актуальність дослідження даної теми зумовлена тим, що виробничо-торгівельні підприємства стикаються з новими викликами і загрозами, а в процесі ведення фінансово-господарської діяльності стає все складніше приймати вірні управлінські рішення і досягати поставлених цілей. В управлінській обліково-аналітичній інформаційній системі (УОАІС) повинна здійснюватися розробка перспективних програм зниження ризиків та проводитися оцінка ступеня ризику. Таким чином запорукою успіху є здатність швидко адаптуватися до змін для своєчасного реагування на виникли загрози та забезпечити економічну безпеку підприємства і можливість прийняття своєчасних стратегічних рішень.

Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених таких як: Бартон Т., Василенка В.О., Василик С.К., Верченко П.І., Внукова Н.М., Денисенка М.П., Дегтяра А.О., Дація О.І., Корецького М.Х., Лук'янова В.В., Майданик Н. И., Мінченко А.В., Тищенко О. М., Ткач С.М., Ткаченко Т.І., Уокер П., Хміль Т. М., Чигирика К.О., Шегда А.В., Шенкир В. показав, що питання планування, обліку та контролю ризиків виконуються у розрізі бізнес-процесів виробничо-торгівельних підприємств та дозволяють своєчасно виявляти, усувати фінансово-операційні ризики, а також мінімізувати їх в майбутньому. Недостатньо досліджені і питання стратегічного управління підприємства з урахуванням ризику.

Сьогодні компанії стикаються з безпрецедентними темпами змін у зовнішньому середовищі і необхідністю адаптуватися до цих змін, зберігаючи і створюючи конкурентні переваги. Своєчасне виявлення ризиків і реагування на них стає додатковою конкурентною перевагою для компаній в умовах зростаючої конкуренції. Разом з тим регулятори приділяють все більше уваги питанням управління ризиками, а зацікавлені сторони очікують підвищення прозорості діяльності компаній і відповідальності керівництва за результат.

Для забезпечення економічної безпеки підприємства обговорення ризиків набуває все більшого значення на рівні УОАІС. Це стосується здатності функції з управління ризиками не тільки здійснювати ефективну координацію процесу ризик-управління, а й просувати ризик-орієнтовані підходи до управління.

Ризик-управління є інструментом, який дозволяє виробничо-торгівельним підприємствам більш впевнено керувати ризиками для досягнення стратегічних і бізнес-цілей. Крім того, керівники підприємств все частіше прагнуть до того, щоб використовувати управління ризиками не тільки для збереження вартості за рахунок запобігання ризиків і готовності на випадок реалізації ризиків, але і для створення додаткової вартості за рахунок оперативних стратегічних рішень.

Для виробничо-торгівельних підприємств ризик-управління є інструментом досягнення поставлених цілей, тобто вплив невизначеності на цілі підприємства: нові регіони, нові галузі, операційна ефективність, промислова та економічна безпека. В умовах повної або часткової відсутності інформації, необхідної для сприйняття обставин, його наслідків і їх ймовірностей реалізація стратегії досягнення цілей для забезпечення економічної безпеки підприємства в УОАІС дозволяє знизити мінливість показників ефективності діяльності і швидше реагувати на нові можливості. В свою чергу ризик це можливість того що настане подія, яка вплине на реалізацію стратегії і досягнення цілей або поєднання ймовірності події та його наслідків.

Згідно дослідженням PwC 2017 торгівельно-виробничі підприємства застосовують передові практики управління ризиками, серед яких :

- система управління ризиками розглядається як каталізатор зростання, а не як стримуючий фактор;
- керівництво, виступаючи в якості першої лінії захисту, відіграє основну роль в управлінні ризиками;
- бізнес-підрозділи мають необхідні повноваження, ресурси і підтримку з боку керівництва для ефективного управління ризиками;
- функція управління ризиками є надійною опорою для бізнес-підрозділів, забезпечуючи необхідний інструментарій і методологічну підтримку;
- існує чітко сформульована концепція «ризик-апетиту», яка доведена до відома всіх підрозділів і використовується при прийнятті рішень;
- лінії захисту, які взаємодіють та орієнтовані на досягнення стратегічних цілей. До них відносять - керівництво, функція з управління ризиками і функція внутрішнього аудиту.

«Ризик-управління» починається з виявлення та оцінки можливих загроз, з якими торгівельно-виробниче підприємство стикається в процесі своєї діяльності (самостійного запобігання і ліквідації наслідків цих ризиків).

Процеси, пов'язані з ідентифікацією, аналізом ризиків та прийняттям рішень, які включають максимізацію позитивних і мінімізацію негативних наслідків настання ризикових подій є «ризик-управлінням». Процес «ризик-управління» включає виконання ряду процедур. В свою чергу комплексна система управління ризиками складається з різних систем, об'єднаних єдиним технологічним процесом та методологією «ризик-управління». УОАІС вирішує ряд задач, визначає фактори та методи оцінки для системи «ризик-управління» (таблиця 1).

Таблиця 1

№	Задачі які вирішує УОАІС	Процедури аналізу	Методи оцінки
1	Оцінка ризика	VAR аналіз, стрес тестування, GAP аналіз	Якісна та кількісна оцінка внутрішньо о рейтингу, капіталізація, рівень заборгованості.
2	Формування резерву	Методика розрахунку резервів, розрахунок валового доходу та формування прибутку (фінансових результатів)	Кредитний ризик, формування резерву, напрямки бізнес-процесів.
3	Стратегічне управління	Розрахунок ліквідності(структура активів та пасивів), короткострокові зобов'язання, портфель цінних паперів. Економіко-математичні методи, методи експертних оцінок.	Контроль ліміту суми, термін, види забезпечення. Аналіз учасників ринку, оцінка клієнтів та ризик-управління. Реєстрація операцій.
4	Моніторинг факторів впливу на розмір ризику	Фінансовий аналіз контрагентів, курси валют, процентні ставки. Методи моделювання.	Моніторинг впливу факторів на ризикові операції, заміна контрагентів, установка нових лімітів, декласифікація займу, перерахунок резервів. Фіксація змін в складі контрагентів та фінансових інструментів.

Фінансово-господарська діяльність застосовує різні методи управління ризиками, які пов'язані з аналізом ризикових операцій та прийняттям стратегічних рішень, ідентифікацією, максимізацією позитивних та мінімізацією негативних наслідків настання ризикових подій.

Систематичне управління ризиками допомагає вірно ідентифікувати і оцінити ризики, щоб згодом прийняти необхідні заходи для своєчасних управлінських рішень. Економічні та фінансові взаємовідносини, які виникають в процесі управління включають в себе стратегію та тактику управління ризиком (рис.1). В свою чергу вибір метода управління ризиком повинен виконувати ряд принципів:

- необхідно мати на увазі наслідки ризику;
- ризик не повинен буди більшим за власний капітал.

Система управління ризиком в УОАІС забезпечує виконання цілого ряду управлінських цілей торгівельно-виробничого підприємства, а на її основі базується система контролю та стратегія управління для прийняття своєчасних рішень. Численні інструменти оцінки, аналізу та регулювання дозволяють на підприємстві розробити концепцію управління ризиками.

Сучасна мiрова економiка диктує новi погляди на «ризик управління». Методи управління ризиками постійно розвиваються. Раніше використовували епізодичні підходи до управління ризиками. Сучасні моделі «ризик-управління» базуються на професійній позиції, яка реалізує інтегрований підхід, неперервний підхід та розширений підхід [6]. «Ризик-управління» повинно створювати та захищати цінності підприємства. Координатором в управлінні ризиками є керівник підприємства, а співробітники розглядають «ризик-управління», як частину своєї праці. У безперервному процесі управління ризиками при реалізації управлінських рішень розглядаються усі ризики та можливості підприємства.

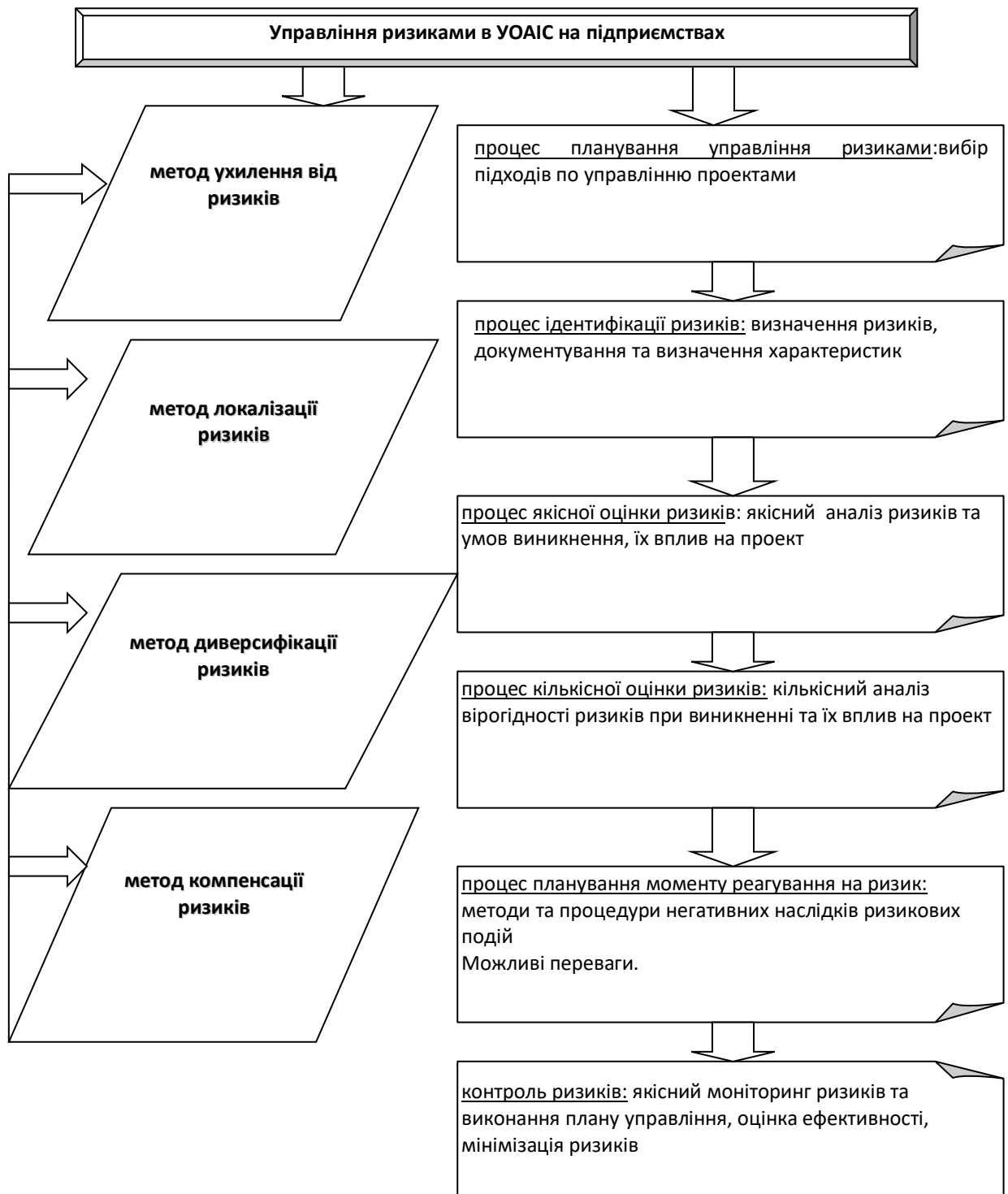

Рис.1 Управління ризиками в управлінській обліково-аналітичній інформаційній системі.

Управління фінансовими ризиками направлено на розробку і реалізацію рекомендацій і заходів щодо зменшення рівня ризику при фінансових операціях. Управління фінансовими ризиками здійснюється в рамках фінансово інформаційної системи (ФІС) для забезпечення економічної безпеки торгівельно-виробничих підприємств. Методи фінансового аналізу та економіко-математичне моделювання дозволяють своєчасно виявляти ситуації, пов'язані з фінансовим ризиком та завчасно підготуватися до вибору фінансової операції, враховувати при прийнятті рішень витрати, пов'язані з попередньою оцінкою і управлінням ризиком та при необхідності вжити заходи щодо зниження фінансових ризиків.

Фінансові методи управління для забезпечення економічної безпеки підприємства передбачають застосування ряду принципів управління ризиками:

1. можливість економічного управління фінансовими ризиками;
2. своєчасне прийняття ризикових рішень;
3. порівнянність рівня ризикованості фінансових операцій з фінансовими можливостями підприємства або з рівнем їх прибутковості;
4. обліково-аналітичне забезпечення факторів впливу при управлінні фінансовими ризиками в ФІС;
5. порівняльний аналіз фінансової стратегії підприємства зі стратегією управління фінансовими ризиками підприємства;
6. внутрішньогосподарський контроль за фінансово-ризиковими операціями;
7. нейроекономічні підходи до прийняття рішень і стратегії вибору.

Для розробки курсу прийняття стратегічних рішень, керівник підприємства повинен удосконалювати процес власного прийняття рішень і краще спрогнозувати, зрозуміти, передбачити рішення інших осіб.

Сучасні погляди на нейроекономіку дозволяють стверджувати, що вона поєднує поведінкову економіку з нейронаукою. В свою чергу поведінкова економіка використовує економічні ігри та економічний вибір

пов'язан з цифрами, що мають реальне застосування. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що: 95% ситуацій прийняття управлінських рішень здійснюються на основі емпіричних правил (вони надійні, прості і зручні у використанні, не претендують на наукову точність, але, завдяки своїй простоті, підходять для практичних цілей). Але у 5% випадків застосування цих правил може стати причиною упереджень і призвести до критичних ситуацій (наприклад, приймання рішення про стратегічні інвестиції).

Оскільки світогляд людини не є статичним, він постійно змінюється та для розширення індивідуального та колективного світогляду про важливі аспекти «ризик-управління», що впливають на майбутні фінансові процеси в УОАІС в міжнародній практиці призначено проект «Worldview».

В цілому процес управління фінансовими ризиками повинен мати наступну послідовність:

1. виявлення всіх потенційних ризиків, пов'язаних з фінансовою діяльністю підприємства;
2. виявлення чинників, що впливають на рівень фінансових ризиків;
3. оцінка і ранжування потенційних ризиків;
4. вибір методів визначення шляхів нейтралізації фінансових ризиків;
5. застосування економіко-математичних методів та оцінки результатів і коригування обраних методів.

Напрямами забезпечення економічної безпеки підприємства під час управління фінансовими ризиками в ФІС можуть бути: визначення зовнішніх та внутрішніх види фінансових ризиків, які можуть виникнути при здійсненні окремих видів фінансових операцій підприємства. В результаті чого формується загальний портфель фінансових ризиків, пов'язаних з майбутньою фінансовою діяльністю підприємства.

Отже, необхідно підкреслити, що формування стратегії розвитку «ризик-управління» полягає в довгостроковій перспективі. Вплив стратегії торгівельно-виробничого підприємства проявляється не тільки в узгодженні завдань управління ризиком з місією і цілями підприємства, але і по

відношенню підприємства до ризику. Підприємства самостійно обирають методи «ризик-управління» (ризиковий, обережний або зважений) в залежності від обраної стратегії (збереження стійкого фінансового становища або освоєння нових ринків).

Вибір того чи іншого методу «ризик-управління» потребує корегування стратегії підприємства або попереднього обліку певних ризиків при її формуванні. Управління ризиком впливає на стратегію розвитку підприємства та на обрані цілі – обставини продовження господарських операцій; стабільність фінансово-господарських операцій та грошових потоків; отримання прибутку; збільшення товарообороту та зріст капіталізації; інноваційний розвиток на рівні підприємства.

Для узагальнення ризиків, їх структурованої обробки і наочного відображення «ризик-управління» можливо розподіляти за категоріями, а також розробити та включати до списку ризиків. Таким чином підприємства визначають категорії ризиків і структуру списку ризиків. При прийнятті стратегічних рішень УОАІС надає можливість керівництву підприємства своєчасно отримати інформацію про нові ризики, а також нагадування про майбутні завдання. Обліково-аналітичні співробітники мають можливість цілеспрямовано документувати наслідки і ймовірності подій, а також зберігати масив даних та наочно маркувати ризикові операції шляхом створення схеми ризиків, яка забезпечує огляд ризиків і допомагає визначити пріоритети.

Усі вище наведені фактори стратегічного «ризик-управління» в УОАІС дозволяють визначити види ризиків:

1. операційний ризик (неефективні внутрішні процеси; людський фактор - некваліфікованих дій; зовнішні фактори; операційні помилки);
2. кредитний ризик (витрати за рахунок невиконання зобов'язань контрагентів);

3. ринковий ризик (зміни ринкової вартості фінансових інструментів - витрати або збиток);
4. ліквідаційний ризик (нездатність підприємства забезпечити своєчасне і повне виконання своїх зобов'язань. Ризик виникнення збитку).

Управління ризиками в цілому, передбачає розробку комплексного підходу щодо визначення заходів для «ризик-управління» в УОАІС, їх здійснення та контролю. Для кожного виду ризику можливо зазначити заходи і визначити, яким чином необхідно діяти у випадку виникнення конкретного ризику. В планах заходів необхідно узагальнювати інформацію по окремих заходах і визначати основну стратегію для здійснення цих заходів. В свою чергу підрозділ обліково-аналітичний управління має можливість цілеспрямовано контролювати заходи і зберігати плани дій на випадок реалізації залишкових ризиків. Документація складається в різного роду файлових форматах, а попередньо складені звіти надають можливість здійснювати фінансовий аналіз та застосовувати методи економіко-математичного моделювання.

Важливими умовами ефективного управління підприємств є економічна обґрунтованість прийнятих рішень. Цільовий характер «ризик-управління» зазвичай реалізується за рахунок виконання завдань системи управління ризиками, до яких відносять:

1. мінімізація ризиків і втрат за умови дотримання економічної доцільності;
2. проведення заходів по створенню ефективної системи управління ризиками для ведення господарської діяльності та в кризових ситуаціях;
3. створення ефективної системи моніторингу ризиків та своєчасного виявлення нових ризиків;
4. забезпечення внутрішньогосподарського контролю над ризиками та оцінка;
5. удосконалення системи «ризик-управління» та побудова комплексу запобіжних дій, спрямованих на зниження негативного впливу

невизначеності для досягнення цілей фінансово-господарської діяльності, виконання ряду функцій торгівельно-виробничого підприємства до допустимих рівнів;

Трансформаційні процеси, які відбуваються в економіці надають можливість торгівельно-виробничим підприємствам постійно вдосконалювати процедури та елементи системи «ризик-управління», з урахуванням завдань стратегічного управління в УОАІС, змін у зовнішньому середовищі і вимог світової практики «ризик-управління».

Обліково-аналітичні принципи організації системи «ризик-управління» полягають в тому, що підприємства несуть відповідальність за управління ризиками відповідно до наданих їм повноважень.

В свою чергу на підприємстві повинні бути створені нормативні документи, що регламентують порядок здійснення всіх операцій, схильних до ризиків. В той же час виникає необхідність удосконалення документів первинного обліку ризикових операцій, форм фінансової та статистичної звітності.

Система документообігу, як інформаційна база для здійснення контролю за ризиковими операціями, повинна будуватися на організаційно-виробничій структурі підприємства. Це дозволяє на кожному рівні управління формувати звіти із зменшенням їх деталізації у напрямку до більш високого рівня управління та забезпечити контроль за ризиковими операціями, на результат яких може вплинути керівник структурного підрозділу.

УОАІС передбачає якісне визначення рівня ризиків на основі створення ефективної системи внутрішньої управлінської звітності - «Збалансований управлінський звіт про прибутки та витрати на торгівельно-виробничих підприємствах».

Для здійснення контролю за ризиковими операціями в УОАІС виникає необхідність формування додаткових облікових реєстрів для документального забезпечення обліку ризикових операцій.

Сформовані звіти дозволяють отримувати керівникам підприємства інформацію про рівень ризиків і факти реалізації ризиків, які спричинили збитки або при виникненні суттєвих ризик подій.

Для аналізу збалансованих показників необхідно, щоб дані управлінського обліку мали такі особливості:

1. періодичне формування інформації здійснюється у відповідності з потребами в ній для підготовки і обґрунтування рішень;
2. облік інформації проводиться за правилами, встановленими підприємством і враховує специфіку діяльності;
3. основна увага приділяється обліку ризикових операцій, а також виявленню відхилень від оптимального рівня використання ресурсів;
4. використовуються як фактичні, так і прогнозні значення аналізованих показників;
5. інформація носить як ймовірнісний, так і суб'єктивний характер;
6. застосовуються як вартісні, так і натуральні значення аналізованих показників.

За своєю сутністю УОАІС має створювати підґрунтя до впровадження різних елементів захисту в управлінні ризиками:

1. поєднання ризику з прибутковістю,
2. моніторинг рішень щодо прийняття ризику,
3. облікові моделі ризику контрагентів при здійсненні операцій,
4. дотримання документообігу та вимог УОАІС,
5. розробка підходів до «ризик-управління»,
6. підготовка управлінської звітності,
7. проведення незалежної оцінки відповідності процесів управління ризиками встановленим стандартам
8. аналіз рішень щодо прийняття ризиків,
9. удосконалення системи «ризик-управління».

Для прийняття зважених і вірних рішень в умовах невизначеності дуже важливо розробити політику по управлінню ризиками.

Головна ціль управління ризиками полягає:

- в сталому зростанні підприємства,
- зменшенні витрат,
- вигідному вкладенні капіталу та отриманні найбільшого прибутку.

Даний процес покликаний створювати внутрішню документацію як програму по управлінню ризиками.

Сутнісну і цільову природу, завдання та «ризик-управління» необхідно перетворювати в сучасну розгорнуту систему управління ризиками.

УОАІС побудована на загальній стратегії підприємства, підґрунтям якої є обліково-аналітична інформація.

Стратегія управління ризиком формується після того як виявлені ризики пройшли процедуру оцінки та аналізу.

Аналітична модель побудована на системному підході, розглядає управління ризиками як сукупність взаємопов'язаних елементів та носить комплексний характер.

В цілях внутрішньогосподарського контролю та моніторингу «ризик-управління» необхідно використовувати систему показників ідентифікації ризиків та методів моделювання бізнес процесів, системи ризиків.

Тема 4 Загальна характеристика обліково-аналітичного забезпечення створення служби економічної безпеки підприємства (2 години)

План

1. Теоретичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства (ЕБП)
2. Основні функціональні цілі ЕБП
3. Основні функціональні складники ЕБП
4. Головні завдання служби ЕБП
5. Загальні вимоги до служби ЕБП
6. Принципи побудови служби ЕБП
7. Фактори впливу на систему ЕБП

Цільова спрямованість: засвоїти поняття економічної безпеки, вимоги, що ставляться до безпеки підприємств. Розглянути теоретичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Засвоїти основні функціональні цілі ЕБП та функціональні складники ЕБП. Визначити головні завдання служби ЕБП. Розкрити принципи побудови служби ЕБП. Розглянути фактори впливу на систему ЕБП.

Ринкова економіка, яка характеризується загальною конкуренцією, невизначеністю зовнішніх умов господарювання і господарським ризиком, повинна мати відповідний захист (безпеку) на всіх рівнях господарювання.

Безпека - вихідна умова, яка визначає ефективність функціонування господарських систем різного рівня і функціонального призначення (держава, завод, лікарня, школа, фермерське господарство та інші.).

При цьому безпека підприємства (організації) (БП) - це збалансований стан його правових і економічних відносин, а також матеріальних, інтелектуальних і інформаційних ресурсів, який виражає здатність підприємства до поточного стабільного функціонування і перспективного інноваційного розвитку. БП створює передумови подальшого підвищення ефективності і економічного росту і викликає необхідність створення системи безпеки більш високого рівня.

Фахівці з економічної безпеки, які володіють міждисциплінарними компетенціями в галузі економіки, юриспруденції, інформаційної і інших видів безпеки, здатні забезпечити захист від ризику в суугобо комерційній (підприємницької) діяльності, розробити технології захисту комерційної

таємниці, методологічне забезпечення моніторингу факторів, які викликають погрози життєздатності економічної систем різного рівня та знижують їх здатність до інноваційного розвитку.

1. Теоретичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства

Невід'ємним елементом дослідження економічної безпеки підприємства є вибір її критеріїв. Під критерієм економічної безпеки підприємства розуміється ознака або сума ознак, на підставі яких може бути зроблений висновок про те, чи перебуває підприємство в економічній безпеці чи ні. Такий критерій повинен не просто констатувати наявність економічної безпеки підприємства, а і оцінювати її рівень. Якщо призначення критерію буде зводитися тільки до констатації економічної безпеки підприємства, то в цьому випадку неминуча суб'єктивність оцінки. При цьому кількісну оцінку рівня економічної безпеки бажане було б одержати за допомогою тих показників, які використовуються в плануванні, обліку і аналізі діяльності підприємства, що є передумовою практичного використання цієї оцінки.

Підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства

Назва підходу	Сутність
Індикаторний підхід	Рівень економічної безпеки визначається за допомогою так званих індикаторів. Індикатори розглядаються як граничні значення показників, що характеризують діяльність підприємства в різних функціональних областях, відповідні до певного рівня економічної безпеки. Оцінка економічної безпеки підприємства встановлюється за результатами порівняння (абсолютного або відносного) фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами.
Ресурсно-функціональний підхід	Оцінка рівня економічної безпеки підприємства здійснюється на основі оцінки стану використання корпоративних ресурсів за спеціальними критеріями. При цьому в якості корпоративних ресурсів розглядаються фактори бізнесу, використовувані власниками і менеджерами підприємства для виконання цілей бізнесу.
Підхід, який відбиває принципи і умови програмно-цільового управління і розвитку	Оцінка економічної безпеки підприємства ґрунтується на інтегруванні сукупності показників, що визначають економічну безпеку. При цьому використовується кілька рівнів інтеграції показників і такі методи їх аналізу, як кластерний і багатомірний аналіз. Такий підхід відрізняється високим ступенем складності проведеного аналізу з використанням методів математичного аналізу.

2. Основні функціональні цілі ЕБП

В основі забезпечення економічної безпеки підприємства лежить головна мета, яка зводиться до забезпечення його стабільного і максимально ефективного функціонування в теперішніх умовах та створення високого потенціалу розвитку підприємства в майбутньому, а також функціональні цілі, що сприяють досягненню головної цілі.

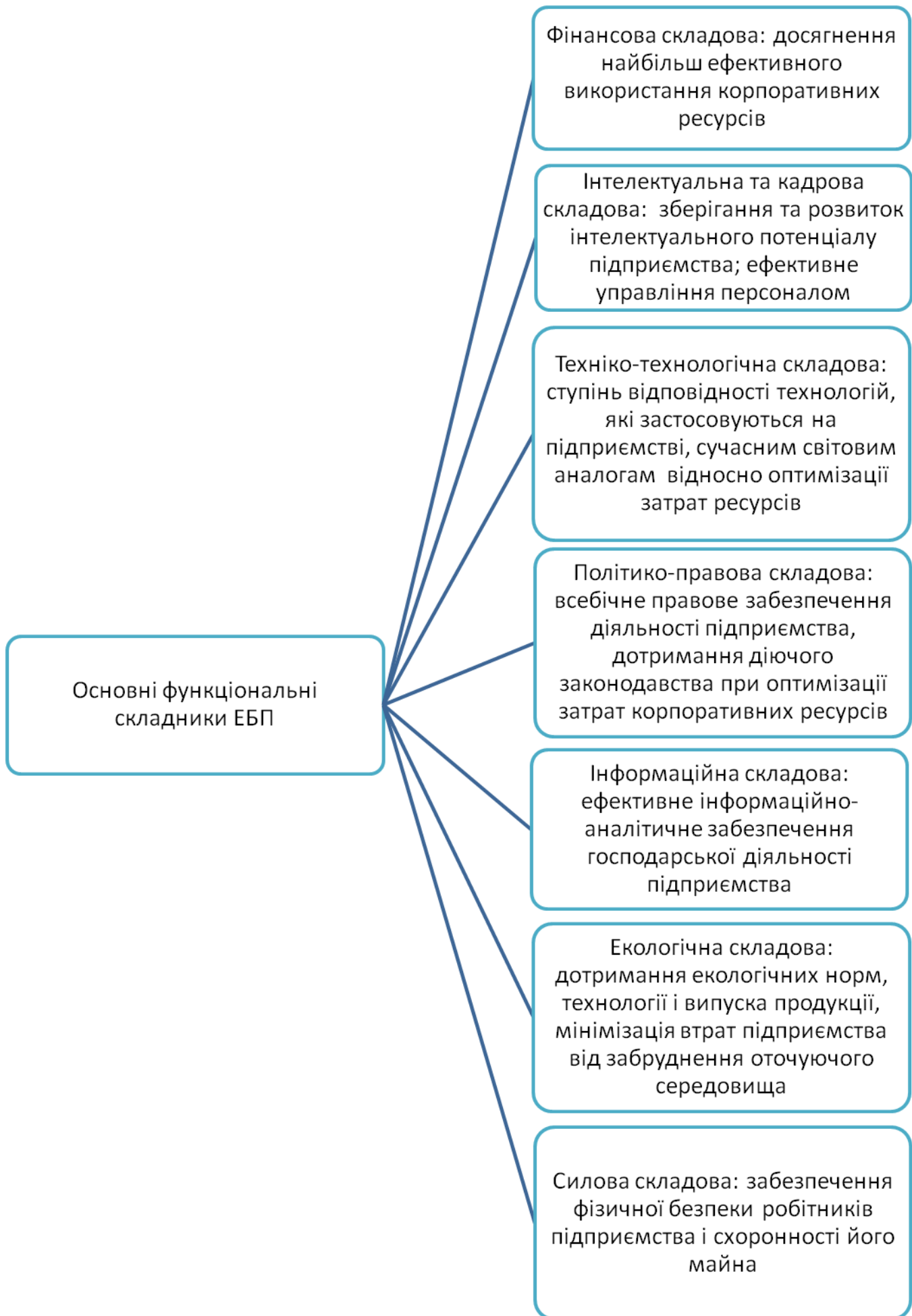
З метою досягнення найбільш високого рівня економічної безпеки підприємство має проводити роботу із забезпечення високого рівня безпеки основних функціональних складових. Функціональні складові економічної безпеки підприємства – сукупність основних напрямів економічної безпеки підприємства, які за своїм змістом істотно відрізняються один від одного.

3. Головні завдання служби ЕБП

Головне завдання організації служби економічної безпеки підприємства полягає у передбаченні і випередженні можливих загроз, що призводять до кризового стану, а також у проведенні антикризового управління, яке спрямоване на виведення підприємства з кризового стану; мінімізацію зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану суб'єкта підприємництва, зокрема його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам, на основі розробленого комплексу заходів економіко-правового і організаційного характеру.

4. Загальні вимоги до служби ЕБП

Служба економічної безпеки (СЕБ) - це внутрішньофірмовий структурний підрозділ, основною функцією якого є розробка комплексу організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактично-пропагандистських заходів, спрямованих на захист економічних інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз. Такій службі потрібно створити як мінімум три підрозділи служби безпеки: розвідку, контррозвідку і охорону. Згадані служби можуть забезпечити такі види безпеки, як комп'ютерна і технічна, зв'язку, захист комерційної таємниці та конфіденційності інформації, господарсько-договірної діяльності, протипожежна, екологічна та радіаційно-хімічна, здійснення конкурентної розвідки, фізична тощо. Служба економічної безпеки повинна тісно співпрацювати з іншими підрозділами підприємства: фінансово-економічним відділом, відділом кадрів, відділом маркетингу, технічним відділом та ін.

Основні завдання служби економічної безпеки підприємства

Захист законних прав та інтересів підприємства і його співробітників

Збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку обстановки

Вивчення партнерів, клієнтів, конкурентів, кандидатів на роботу в компанії

Своєчасне виявлення можливих посягань до підприємства і його співробітників з боку джерел зовнішніх погроз безпеки

Недопущення проникнення на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності та окремих осіб із протиправними намірами

Протидія технічному проникненню в злочинних цілях

Виявлення, попередження та припинення можливої протиправної і іншої негативної діяльності співробітників підприємства на шкоду його безпеки

Захист співробітників підприємства від насильницьких зазіхань

Забезпечення схоронності матеріальних цінностей і відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства

Добування необхідної інформації для вироблення найбільш оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики економічної діяльності підприємства

Фізична і технічна охорона будинків, споруджень, території і транспортних засобів

Формування серед населення і ділових партнерів сприятливої думки про підприємство, яке сприяє реалізації планів економічної діяльності і статутних цілей

Відшкодування матеріального і морального збитку, завданого в результаті неправомірних дій організацій і окремих осіб

Контроль над ефективністю функціонування системи безпеки, удосконалювання її елементів

5. Загальні вимоги до служби ЕБП

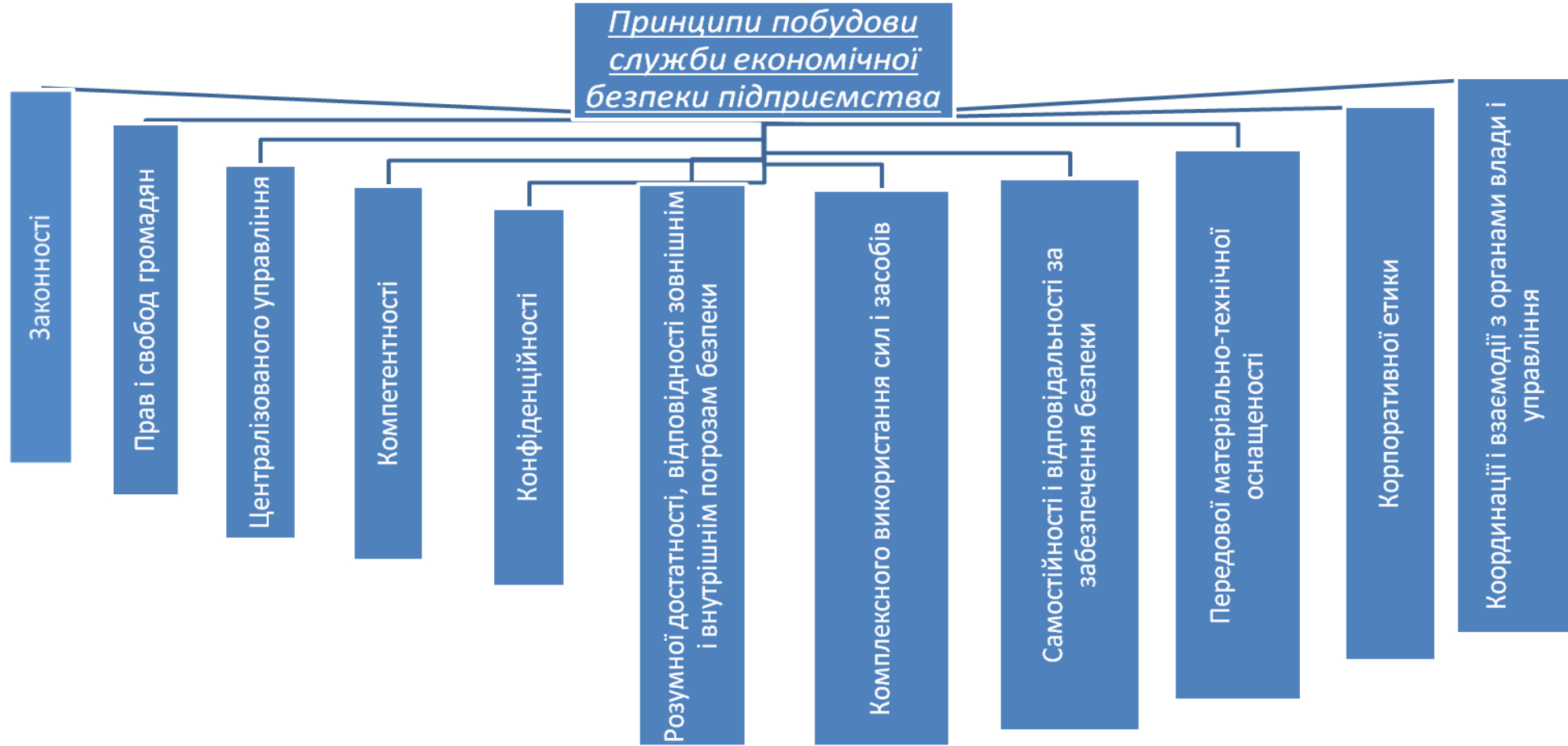
Служба економічної безпеки (СЕБ) - це внутрішньофірмовий структурний підрозділ, основною функцією якого є розробка комплексу організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактично-пропагандистських заходів, спрямованих на захист економічних інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз. Такій службі потрібно створити як мінімум три підрозділи служби безпеки: розвідку, контррозвідку і охорону. Згадані служби можуть забезпечити такі види безпеки, як комп'ютерна і технічна, зв'язку, захист комерційної таємниці та конфіденційності інформації, господарсько-договірної діяльності, протипожежна, екологічна та радіаційно-хімічна, здійснення конкурентної розвідки, фізична тощо. Служба економічної безпеки повинна тісно співпрацювати з іншими підрозділами підприємства: фінансово-економічним відділом, відділом кадрів, відділом маркетингу, технічним відділом та ін.

Алгоритм побудови СЕБ

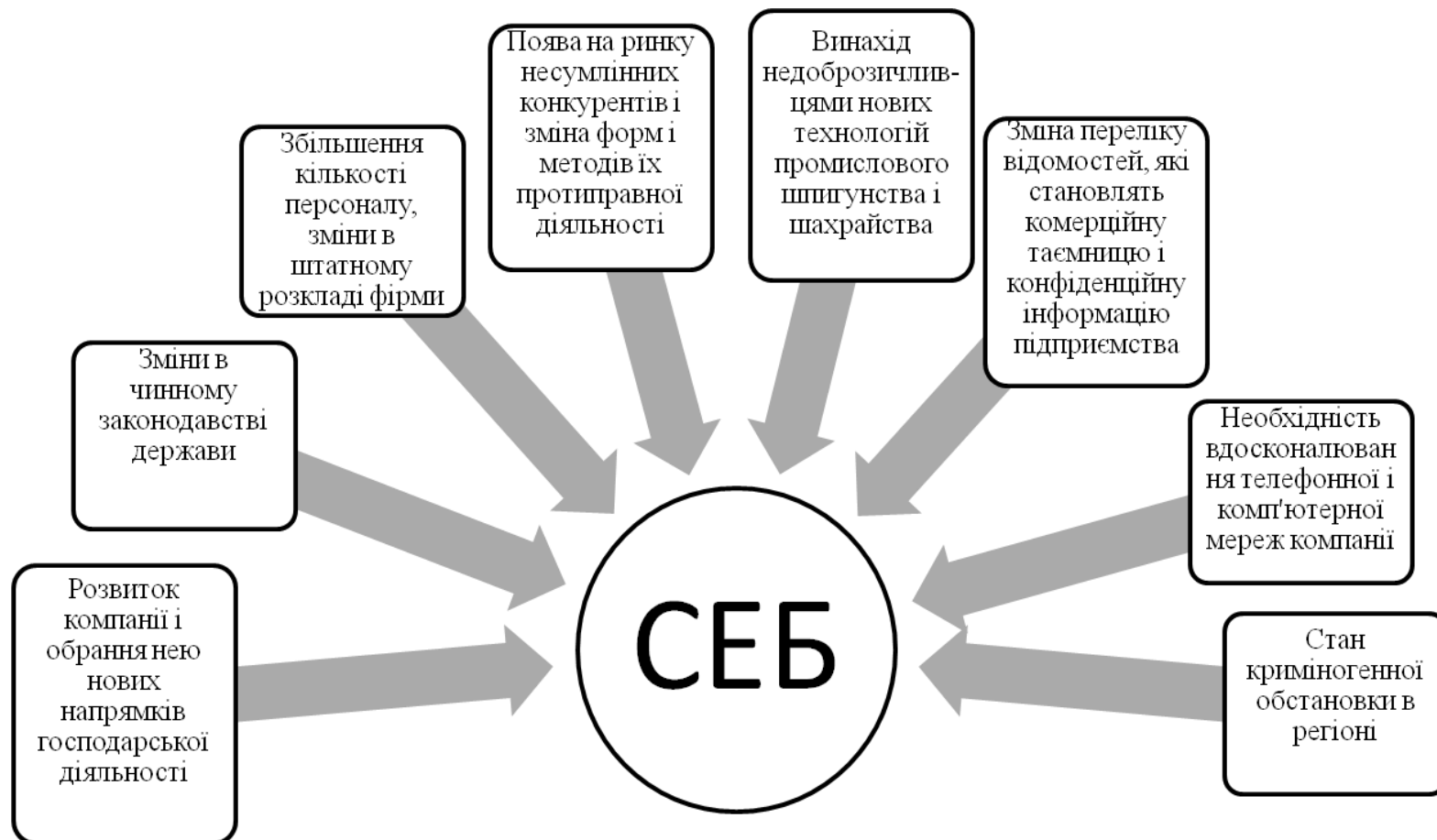
6. Принципи побудови служби ЕБП

СЕБ спроможна ефективно виконувати покладені на неї функції за умови, коли буде будуватись на основі дотримання низки важливих принципів. У літературі виділяють їх кілька: законності, компетентності, конфіденційності, централізованого управління, корпоративної етики, сучасної технічної оснащеності, самостійності та відповідальності за забезпечення безпеки, економічної доцільності, розумної достатності, повного охоплення фінансово-господарської діяльності.

7. Фактори впливу на систему ЕБП

Як складна соціально-економічна система, система економічної безпеки суб'єкта господарювання має індивідуальні особливості і еволюціонує під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів загроз економічній безпеці, які прямо або побічно впливають на економічну безпеку, ступінь захищеності об'єктів безпеки. При цьому під об'єктом економічної безпеки розуміється все те, на що спрямовані зусилля щодо забезпечення безпеки: різноманітні види діяльності підприємства (виробнича, комерційна, управлінська, постачальна тощо); майно та ресурси підприємства (фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, інтелектуальні тощо); персонал підприємства, його керівники, акціонери, власники, структурні підрозділи, служби, партнери, співробітники, що володіють інформацією, яка становить комерційну таємницю.

Тема 5 Теоретичні аспекти управління економічною безпекою підприємств в умовах нестабільності. (4 години)

План

1. Процес стратегічного управлінського обліку в системі економічної безпеки підприємства.
2. Механізм управління системою економічної безпеки та методи оцінювання.
3. Характеристика показників економічної безпеки підприємства.

Цільова спрямованість: засвоїти процес організації стратегічного управлінського обліку в системі економічної безпеки підприємства (ЕБП), вимоги, що ставляться до обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємств. Розглянути теоретичні підходи до механізму управління системою економічної безпеки та методи оцінювання. Створити модель управління системою економічної безпеки за часовими горизонтами. Зазначити ознаки антикризового управління. Розробити систему моніторингу економічної безпеки підприємства. Визначити алгоритм оцінки рівня економічної безпеки підприємств. Надати характеристику показників економічної безпеки підприємства. Сформувати підходи до обліково-аналітичних дій в процесі прийняття стратегічних рішень в управлінській обліковій інформаційній системі підприємства.

1. Процес стратегічного управлінського обліку в системі економічної безпеки підприємства

Здійснення ефективного управління системою економічної безпеки підприємства (ЕБП) передбачає розроблення певної, взаємоузгодженої зі стратегією розвитку підприємства, політики, яка являє собою обґрунтовані орієнтири досягнення яких сприяє забезпеченню необхідного рівня безпеки.

Для обґрунтування зазначених орієнтирів необхідно визначити сукупність цілей.

Досягнення визначених цілей можливе через застосування певної сукупності засобів (технічних, організаційних, інформаційних, фінансових, правових і кадрових) через реалізацію чітко спрямованих дій .

Дослідження особливостей соціально–економічних процесів в Україні протягом останніх років дають підстави стверджувати не просто про складність ситуації чи критичне загострення кризових явищ, а про наявність колосального потенціалу макроекономічної нестабільності, формування якого набуло надзвичайно загрозливих тенденцій. Падіння обсягів виробництва, зменшення купівельної спроможності населення, глибокі та непередбачувані коливання валютного курсу, на фоні абсолютно непродуманої та нераціональної політики уряду та НБ, породили колосальну невизначеність у середовищі діяльності підприємств. У таких умовах керівникам та менеджерам підприємств доводиться кардинальним чином змінювати підходи до формування і реалізації управлінської політики, постійно шукати можливості перестрашування реальних та потенційних ризиків, що слід розглядати більшою мірою як стримуючий фактор у їх розвитку. Орієнтація на стратегію стає абсолютно неможливою, менеджери змушені відкладати довготермінові плани розвитку, переходити на прийняття рішень в оперативному режимі. Усе це суперечить пріоритетам політики конкурентоспроможного розвитку, обумовлює неефективне використання обмеженого ресурсного потенціалу, – а відтак подальшу ескалацію кризових явищ внутрішнього походження.

Слід мати на увазі, що за умов економічної нестабільності, значної невизначеності зовнішнього середовища загрозам більшою мірою властивий дестабілізуючий характер, їх прояв обмежує можливості підприємств до ефективною оптимізації внутрішньо організаційних складових, а відтак і перехід до нової якості розвитку.

В межах ресурсно–функціонального підходу, дослідження управлінський облік в системі ЕБП носить різнобічний характер, метою ж її забезпечення є розвиток підприємства та його стабільне функціонування. Важливо відзначити, що акцент здійснюється не на захисну функцію, а на активізацію потенціалу розвитку підприємства через адаптацію до впливу реальних та потенційних загроз. Відтак, даний підхід певною мірою інтегрує у собі цілий комплекс складових, які прямо чи опосередковано визнають ЕБП. Що ж стосується захисного підходу, який на перший погляд мав би давати відповіді на проблеми нестабільності, то він у певній мірі ігнорує можливості розвитку через активізацію загроз. Спрямовуючи зусилля на формування політики захисту підприємство може потрапити в пастку самовиснаження та втрати потенційних конкурентних переваг (рис 1.).

За умов нестабільності середовища діяльності підприємств важливе значення має ефективне управління ЕБП в оперативному режимі, забезпечити яке можна лише за наявності цілісної системи управління економічною безпекою. Під забезпеченням економічної безпеки підприємства пропонується розуміти безперервний, системний процес, перебіг якого передбачає, діагностику зовнішнього та внутрішнього середовища, планування, організацію та реалізацію заходів, щодо підтримки стабільного функціонування підприємства у відповідності до його стратегічних, тактичних та поточних цілей, що досягається, в першу чергу, шляхом найбільш раціонального розподілу та використання ресурсів.

Принципово важливим аспектом побудови такої системи на рівні підприємства має бути інтеграція безпекової функції в систему управління на усіх її рівнях. Необхідно чітко виділити центри відповідальності у даній сфері, вибудувати механізми моніторингу та оцінки загроз безпеці за комплексом критеріїв, які б дозволяли в підсумку оцінювати рівень стратегічної безпеки та вносити відповідні корективи не лише у тактику, але і стратегію розвитку. Управління системою економічної безпеки підприємства повинне бути ключовою складовою стратегічного управління.

В умовах нестабільності до пріоритетних завдань політики забезпечення економічної безпеки підприємства слід віднести такі: забезпечення дієвості механізмів визначення та оперативного коригування пріоритетів у діяльності підприємства, створення умов для їх реалізації; обґрунтування та розроблення системи альтернативних рішень у розвитку підприємства, – як у окремих функціональних сферах, так і на стратегічному рівні; розвиток гнучкої системи резервування ресурсів, яка б дозволяла здійснювати маневри в оперативному та стратегічному режимах управління і не перевантажувала систему витрат; розроблення дієвих механізмів управління ризиками підприємства, важливою складовою якої має бути їх прогнозування та моніторинг. Орієнтація на систему наведених пріоритетів у жодному випадку не означає акцентуацію уваги саме на аспектах захисної поведінки підприємства. Мова більшою мірою іде про створення можливостей ефективного управління, що передбачає чітку ідентифікацію складових системи управління економічною безпекою підприємства, їх внутрішньоорганізаційну інтеграцію на різних ієрархічних рівнях.

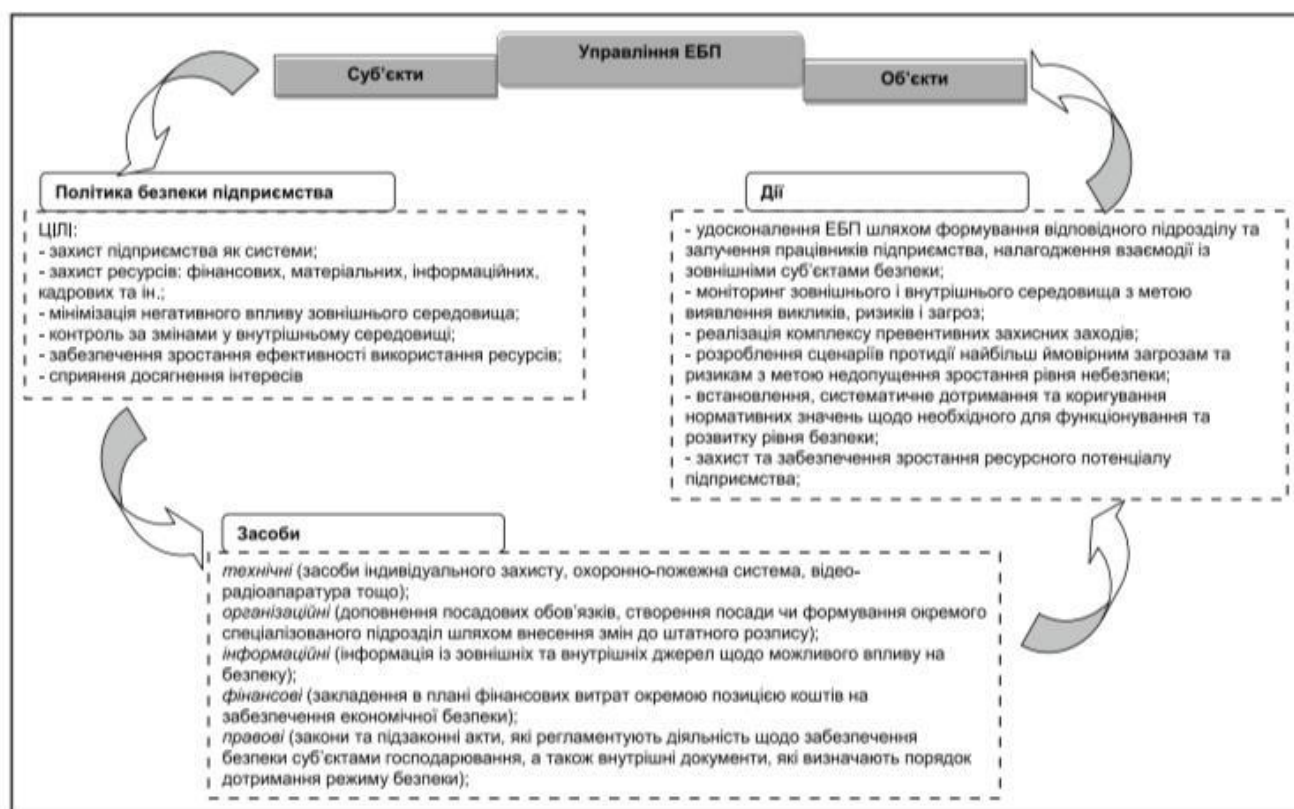

Рис. 1. Процес стратегічного управлінського обліку в системі економічної безпеки підприємства

Побудова ж моделі системи управління економічною безпекою передбачає ефективне впровадження відповідних управлінських механізмів в загальну систему управління. Це одне з ключових завдань при вирішенні проблем сфери економічної безпеки на рівні підприємства. При цьому підходи до їх реалізації можуть кардинальним чином відрізнятися з огляду на галузеву приналежність підприємства, тенденції розвитку, наявність ресурсів, особливості конкретного ринку тощо.

Будь-яке підприємство, в основі якого покладено певну концепцію розвитку гнучкою системою управління може досить ефективно протистояти зовнішнім загрозам в умовах нестабільності. Разом з тим, це не дає підстав ігнорувати завдання пошуку механізмів управління його економічною

безпекою, оскільки, за таких умов реальні та потенційні загрози стають безпосереднім об'єктом управління.

Аналіз управлінських процесів саме під таким кутом зору відкриває нові можливості для реалізації потенціалу розвитку підприємства через оптимізацію структури, удосконалення бізнес-процесів, підвищення гнучкості, можливу диверсифікацію діяльності і т.д.

Гарантування необхідного для розвитку підприємства рівня безпеки можливе на основі використання й поєднання стратегічного і тактичного методів та прийомів управління.

Застосування стратегічного управління забезпечує стійкий розвиток підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Зауважимо, що у спеціальній літературі питання забезпечення економічної безпеки розглядають переважно на стратегічному рівні. Крім того, практика показує, що успішна фінансово-господарська діяльність підприємства приблизно на 70% залежить від стратегічної спрямованості, майже на 20% — від ефективності оперативного управління, та майже на 10% — від якості виконання поточних завдань .

Економічна безпека підприємства зазнає впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ. Домінантами реагування є стратегічне мислення суб'єкта управління та стратегічний режим функціонування підприємства, а тому методологія управління економічною безпекою підприємства має ґрунтуватися на положеннях стратегічного управління, концепція якого виникла як відповідь на виклики та загрози зовнішнього середовища: посилення його нестабільності, відкритості, ускладнення просторової структури конкурентних відносин.

Стратегію економічної безпеки підприємства можна розуміти як довгострокове якісне визначення напрямку безпечного розвитку підприємства, а тактику — як розробку та впровадження оперативної програми дій з розпізнавання, запобігання та мінімізації наявних загроз, джерелами яких є зовнішнє і внутрішнє середовища функціонування підприємства (рис.2).

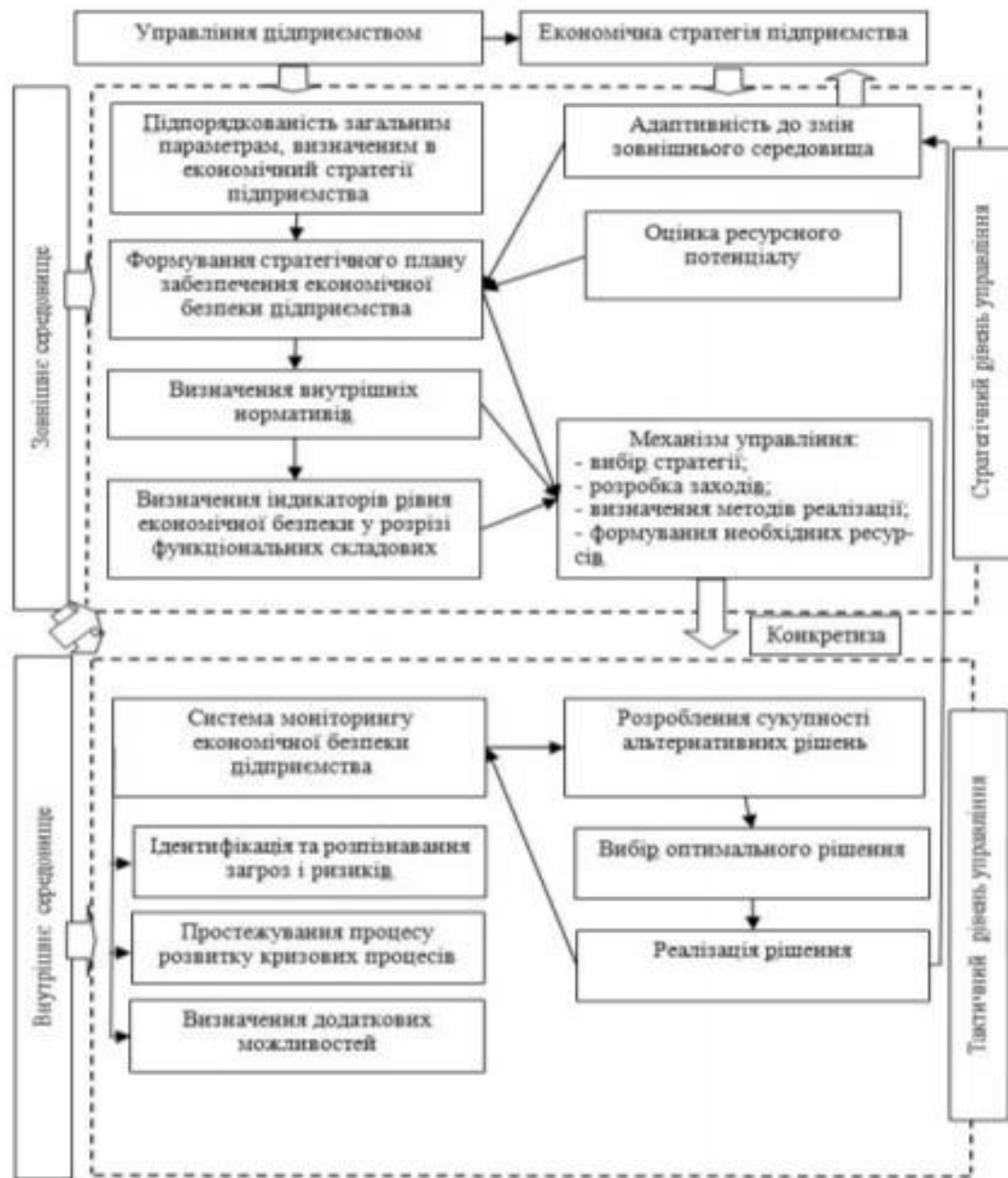

Рис. 2. Модель управління системою економічної безпеки за часовими горизонтами

Стратегічне управління економічною безпекою розглядатимемо як сукупність специфічних процесів прийняття управлінських рішень щодо забезпечення довготермінового безпечного функціонування суб'єкта господарювання, вибору стратегії і шляхів її досягнення та оптимальне використання ресурсів, що можуть забезпечити реалізацію обраної стратегії. Вихідним пунктом розроблення та реалізації стратегічного управління економічною безпекою підприємства є чіткий взаємозв'язок та

підпорядкованість місії, цілям та головним параметрам загальної економічної стратегії підприємства, адже управління економічною безпекою підприємства має підтримувати реалізацію економічної стратегії підприємства, спрямованої на забезпечення цільових конкурентних позицій.

Для здійснення стратегічного управління системою економічної безпеки підприємства потрібно встановити механізм, який має охоплювати: вибір стратегії, оцінку середовища, створення системи оцінювання структурних складових системи економічної безпеки підприємства, розробку заходів, методів реалізації та контролю, формування необхідних ресурсів. Щоб реалізувати обрану стратегію, постає потреба розроблення тактики її втілення, яка включає конкретні шляхи та механізми реалізації поставлених завдань .

До завдань відносять:

- вибір найефективнішого у певній ситуації рішення;
- методів та прийомів управління.

Таким чином управління системою економічної безпеки підприємства повинно здійснюватись як на стратегічному, так і на тактичному рівнях.

Тактичний рівень здійснюється на основі розробки декількох альтернативних сценаріїв розвитку ситуації і розрахунку інтегральної оцінки економічної безпеки по кожному з них. Після вибору найкращої тактики забезпечення економічної безпеки підприємства формується оперативний план, який на відміну від стратегічного, містить не тільки якісні орієнтири поточної діяльності підприємства, а й кількісні завдання. Після оперативної оцінки рівня економічної безпеки підприємства та формування комплексу заходів щодо її забезпечення здійснюється практичне втілення розроблених планів.

У процесі реалізації сформованих планів з'являється інформація, що дає змогу оцінити досягнутий рівень ЕБП і визначити ступінь захищеності пріоритетних інтересів втілення економічної стратегії підприємства.

Така оцінка є одним з основних завдань моніторингу рівня економічної безпеки підприємства й уможливує проведення аналізу неузгодженостей нормативного і досягнутого рівня економічної безпеки підприємства, виявлення нових видів загроз і адаптацію планів розвитку підприємства.

Тактичний рівень орієнтований одночасно як на швидку реакцію на зміни у внутрішньому або зовнішньому середовищі підприємства, так і на розроблення попереджувальних заходів.

Критерії ефективності всієї системи управління полягають в:

успіх діяльності підприємства відшуковуються як всередині, так і поза ним, тобто успіх пов'язується зі ступенем пристосування підприємства до зовнішнього оточення (чи буде воно стійким, чи не втратить можливостей, що виникають у зовнішньому середовищі, чи зуміє скористатися максимумом вигод з наданих можливостей).

2. Механізм управління системою економічної безпеки та методи її оцінювання.

Механізм управління економічною безпекою підприємства доцільно розділити на:

1. який забезпечує попереджувальний вплив
2. механізм антикризового управління.

Антикризове управління економічною безпекою підприємства виконує реалізацію такого механізму стратегічного управління, який забезпечує швидке скорочення втрат шляхом невідкладного реагування на події

Процеси та технології антикризового управління характеризуються наступними ознаками:

- мобільність та динамічність використання ресурсів;
- використання програмно-цільового підходу у розробці та реалізації управлінських рішень;
- посилення чинників часу у процесі управління;

- оцінка наслідків за кожним з можливих до прийняття управлінських рішень тощо.

Побудову структури механізму управління у системі економічної безпеки підприємства доцільно здійснювати на основі функціонально-ресурсного підходу.

Переваги: розпізнавати загрози; визначати, коли, при яких обставинах і за якими напрямками необхідно здійснювати агресивний наступ (реалізовувати контрзагрози), використовувати еволюційний підхід (метод ретельної методичної підготовки і поступового розширення життєвого простору), застосовувати метод адаптації або вичікування. Загальна ж схема функціонування механізму управління у системі економічної безпеки підприємства наведена на рис.3.

Керівництвом підприємства визначаються стратегічні питання, що стосуються управління економічною безпекою підприємства. На основі цього обирається базова стратегія. Надалі визначається мета створення нового функціонального підрозділу – служби безпеки підприємства, який для виконання головних своїх функцій залучає, за необхідністю, існуючі відділи.

Служба економічної безпеки підприємства здійснює управління на:

1. стратегічному,
2. тактичному
3. оперативному рівнях.

Для забезпечення дієвості механізму, необхідно запровадити систему моніторингу економічної безпеки підприємства, що дасть можливість:

- забезпечити керівництво своєчасною і достовірною інформацією про економічний стан;
- провести діагностику і попередити небезпечні, деструктивні ситуації у діяльності підприємства для їх швидкого і ефективного попередження, локалізації та ліквідації;
- сформулювати ключові показники ефективності управління; забезпечити безперебійну і взаємовигідну дію всіх підрозділів підприємства.

Рис. 3. Схема функціонування механізму управління у системі економічної безпеки підприємства

Виділяють такі складові механізму управління:

сукупність стимулів, важелів, інструментів, форм і засобів регулювання економічних процесів та відносин, сукупність фінансових інтересів.

Розробка механізму управління економічною безпекою є індивідуальною для кожного суб'єкта господарської діяльності, що потребує врахування його стратегічних цілей і вирішення комплексу завдань. Останній принцип доцільно розглянути з урахуванням елементів механізму управління системою економічної безпеки (рис4).

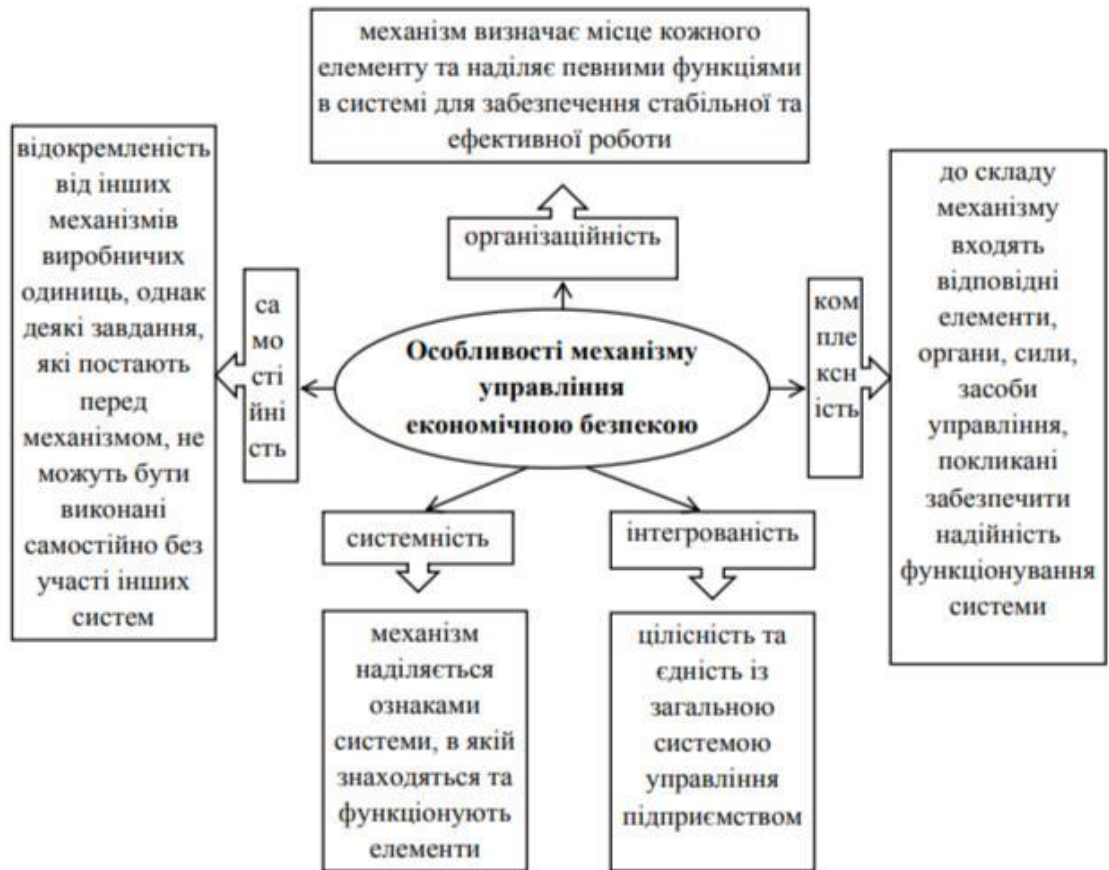

Рис.4. Особливості механізму управління економічною безпекою

Механізм управління системою економічної безпеки підприємства повинен забезпечувати своєчасне виявлення різноманітних небезпек, прогнозування їх наслідків, визначення методів збирання та надання інформації до керуючого центру, який приймає рішення щодо подальших дій підприємства.

Найбільш значущим елементом системи безпеки підприємства є механізм її забезпечення, який являє собою сукупність законодавчих актів, правових норм, спонукальних мотивів і стимулів, методів, заходів, сил і засобів, за допомогою яких забезпечується досягнення цілей безпеки і вирішення поставлених завдань.

Різнманітні етапи дозволяють всебічно оцінити економічну безпеку підприємств за допомогою комплексного показника (рис 5.).

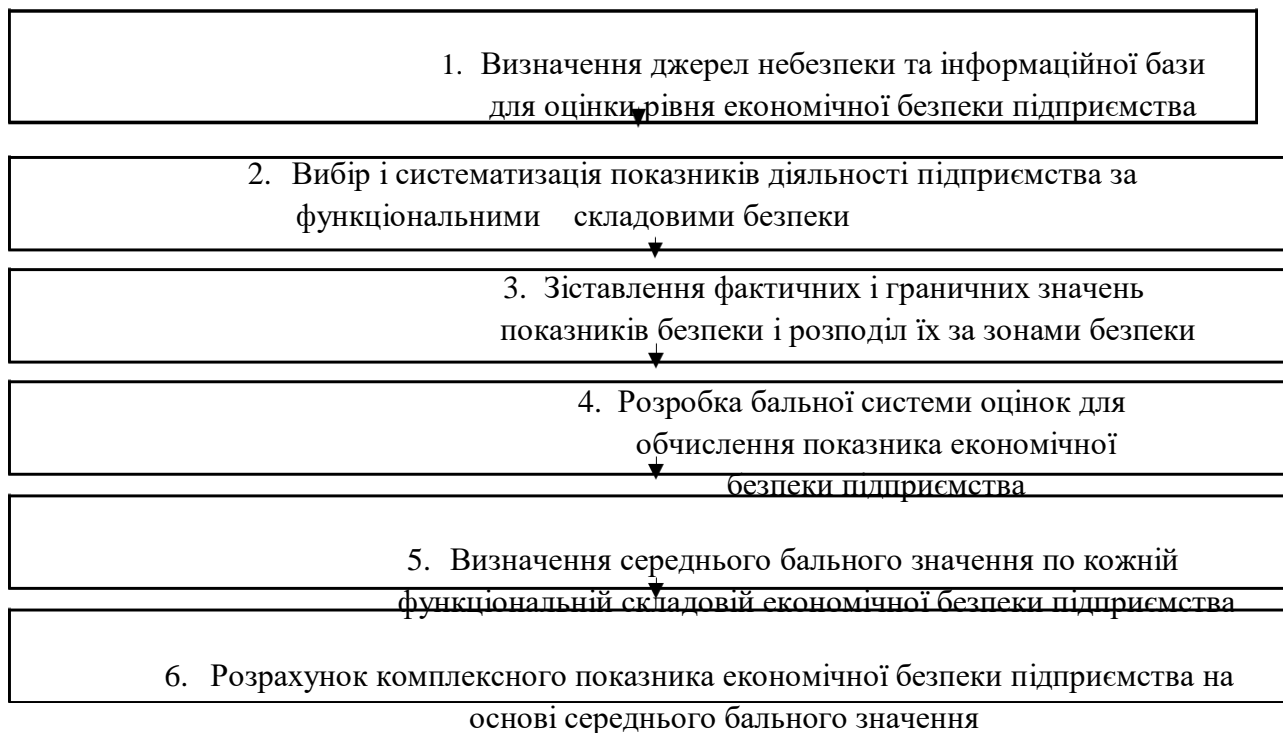

Рис. 5. Алгоритм оцінки рівня економічної безпеки підприємств.

На першому етапі визначаються джерела небезпеки та інформаційна база для проведення дослідження.

На другому етапі серед показників, які характеризують господарську діяльність підприємства, визначаються індикатори, які стосуються безпеки підприємства, а також порядок їх обчислення. Дані показники систематизуються за функціональними складовими економічної безпеки підприємства.

На третьому етапі граничні значення показників економічної безпеки підприємств порівнюються з фактичними значеннями. Для економічної безпеки підприємства дуже важливі не стільки самі показники, як їхні граничні значення. За допомогою граничних значень визначаються рівні безпеки. В економічній літературі пропонується розподіл на рівні абсолютно безпечної, безпечної, достатньо безпечної, небезпечної. Від правильності встановлених порогових значень показників залежить значення комплексного показника безпеки.

На третьому етапі граничні значення показників економічної безпеки підприємств порівнюються з фактичними значеннями. Для економічної безпеки підприємства дуже важливі не стільки самі показники, як їхні граничні значення. За допомогою граничних значень визначаються рівні безпеки. В економічній літературі пропонується розподіл на рівні абсолютно безпечної, безпечної, достатньо безпечної, небезпечної. Від правильності встановлених порогових значень показників залежить значення комплексного показника безпеки.

На четвертому етапі створюється бальна система, що дозволяє привести значення різних показників до порівняльної форми. Прийнято, що оцінки показників, що характеризують економічну безпеку, коливаються в діапазоні від 0 до 1, залежно від відхилення від граничної величини. Виходячи із цього, країна, регіон або підприємство з погляду економічної безпеки можуть класифікуватися за 4-ма групами:

- 1) абсолютно безпечні, коли головна характеристика дорівнює 1;
- 2) безпечні - 0,7 - 0,9;
- 3) достатньо безпечні - 0,5-0,6;
- 4) небезпечні - 0-0,4.

Якщо розмір відхилення фактичного значення від граничного більше 100%, то даному показнику дається оцінка в 0 балів. У випадку коливання розміру відхилення від 0 до 100% для кожних 10% відхилення від граничної величини бальна оцінка знижується на 0,1 бала.

На п'ятому етапі переводимо у відносні оцінки показники рівнів кожної зі складових економічної безпеки за такою формулою:

$$O_i = \frac{1}{N_i} n_i \quad (1.1),$$

де O_i – відносні оцінки i -тої складової економічної безпеки підприємства; N_i – кількість рівнів i -тої функціональної складової; n_i – номер рівня i -тої функціональної складової, рахуючи від найбільш несприятливого з них включно.

По кожній складовій знаходиться бал у діапазоні від 0 до 1 та визначаються вагомості d_i для кожної складової економічної безпеки.

На шостому етапі враховується значущість функціональних складових безпеки і розраховується інтегральна оцінка економічної безпеки як середньозважена складових за формулою:

$$СКЗЕБ = d_{i1} \times O_{i1} + d_{i2} \times O_{i2} \dots + d_{in} \times O_{in} \quad (1.2),$$

де d_{in} – коефіцієнт вагомості для кожного критерію;

O_{in} – відносна оцінка кожного з критеріїв забезпечення економічної безпеки.

Чим вона буде ближче до одиниці, тим вище рівень економічної безпеки.

3. Характеристика показників економічної безпеки підприємства

Під час оцінки рівня забезпечення фінансової складової економічної безпеки аналізують:

– фінансову звітність і результати роботи підприємства (платоспроможність, фінансову незалежність, структуру й використання капіталу та прибутку);

– конкурентний стан підприємства на ринку (частку ринку, якою володіє суб'єкт господарювання, маркетингові стратегії, рівень застосовуваних технологій і менеджменту);

– ринок цінних паперів (підприємства-оператори та інвестори цінних).

Індикаторами фінансової безпеки підприємства є граничні значення таких показників: коефіцієнта покриття, коефіцієнта автономії, фінансового левериджа, коефіцієнта забезпеченості відсотків до сплати, рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, середньозваженої вартості капіталу, показника розвитку компанії, показників диверсифікованості, темпів зростання прибутку, обсяг продажів, активів, співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості тощо.

За допомогою перерахованих коефіцієнтів можна одержати об'єктивну інформацію про фінансову діяльність підприємства.

За допомогою значень оціночних показників можна виділити області фінансової стійкості та визначити рівні фінансової безпеки підприємства.

Техніко-технологічну безпеку можна оцінювати за чотирма рівнями: абсолютним, задовільним, незадовільним та критичним.

Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 4, задовільний – 3, незадовільний – 2, критичний – 1 (табл. 1).

Таблиця 1.

Зведена таблиця показників за рівнями техніко-технологічної безпеки

Показник	Рівень техніко-технологічної безпеки			
	абсолютний	задовільний	незадовільний	критичний
Кп.прод.	$K_{п.прод.} \geq 0,23$	$0,15 \leq K_{п.прод.} < 0,23$	$0,07 \leq K_{п.прод.} < 0,15$	$K_{п.прод.} < 0,07$
Кп.т.	$K_{п.т.} \geq 0,23$	$0,15 \leq K_{п.т.} < 0,23$	$0,07 \leq K_{п.т.} < 0,15$	$K_{п.т.} < 0,07$
Кпат.прод.	$K_{пат.прод.} \geq 0,3$	$0,2 \leq K_{пат.прод.} < 0,3$	$0,1 \leq K_{пат.прод.} < 0,15$	$K_{пат.прод.} < 0,1$

Техніко-технологічну безпеку підприємства характеризують такі показники:

- Рівень прогресивності технологій
- Коефіцієнт придатності основних фондів
- Фондовіддача

Рівень техніко-технологічної бази поділяється:

- 1) абсолютна безпека, якщо $P_{тт.б} \geq 0,75$;
- 2) нормальний рівень, якщо $0,5 < P_{тт.б} < 0,75$;
- 3) небезпечний рівень, якщо $0,25 < P_{тт.б} \leq 0,5$;
- 4) кризовий рівень, якщо $P_{тт.б} \leq 0,25$.

Кадрова (інтелектуальна) складова економічної безпеки характеризує кадровий та інтелектуальний потенціал підприємства.

Рівень цієї функціональної складової економічної безпеки можна визначити на основі наступних коефіцієнтів:

–плинність робітників високої кваліфікації, яку можна розрахувати як відношення кількості робітників, що звільнилися, до загальної кількості робітників даної кваліфікації;

–питома вага інженерно-технічних та наукових працівників, яка розраховується як відношення їх кількості до загальної кількості працівників підприємства;

–показники винахідницької (раціоналізаторської) активності – відношення кількості винаходів (вдосконалень) у перерахунку до кількості інженерно-технічних працівників або до загальної кількості працівників підприємства;

–показник освітнього рівня визначається як відношення кількості осіб, які мають вищу (або спеціальну) освіту, яка відповідає профілю діяльності підприємства, до загальної кількості працівників.

Плинність кадрів може бути:

1. неефективною (витратною), коли даний коефіцієнт перевищує 15% за рік;
2. високою (5 – 15%);
3. нормальною, якщо показник менше 5%.

Екологічна складова безпеки підприємства характеризує стан захищеності від реальних і потенційних екологічних загроз, що обумовлені техногенною діяльністю суб'єктів господарювання за умови мінімізації негативного впливу виробничої діяльності самого підприємства на навколишнє природне середовище та персонал підприємства.

Якісна інтерпретація рівня екологічної безпеки підприємства здійснюється в таким чином:

–якщо $P_{екол} = 0$ – абсолютна екологічна безпека (коли у супроводжуючих діяльність підприємства викидах немає речовин, які забруднюють повітря, воду або землю);

–якщо $0 < P_{екол} \leq 0,25$ – нормальна екологічна безпека (коли фактична концентрація забруднюючих речовин в викидах знаходиться в межах гранично дозованих концентрацій (ГДК));

–якщо $0,25 < P_{екол} \leq 0,50$ – нестійкий екологічний стан (коли фактична концентрація забруднюючих речовин по більшості забруднювачів перевищує ГДК не більше ніж на 50%);

–якщо $0,50 < P_{екол} \leq 0,75$ – критичний рівень екологічної безпеки (коли фактична концентрація забруднюючих речовин по більшості забруднювачів перевищує ГДК не більше ніж вдвічі);

–якщо $P_{екол} > 0,75$ – екологічна криза.

Оцінка рівня інформаційної складової економічної безпеки здійснюється на основі аналізу показників використання інформаційних ресурсів підприємства: продуктивності інформації, інформаційної озброєності, захищеності інформаційних ресурсів.

В якості показників рівня інформаційної безпеки пропонується використовувати наступні коефіцієнти:

1. коефіцієнт повноти інформації ($K_{n.i}$), який розраховується як відношення обсягу інформації, яка є у наявності особи, що приймає управлінське рішення (ОПР), і обсягу інформації, яка необхідна для прийняття обґрунтованого рішення; –коефіцієнт точності інформації ($K_{m.i}$), розраховується як відношення релевантної інформації до загального обсягу інформації, яка є в розпорядженні ОПР;

2. коефіцієнт суперечливості інформації ($K_{с.і}$), який розраховується як відношення кількості незалежних свідчень на користь прийняття рішення до загальної кількості незалежних свідчень сумарному обсязі релевантної інформації.

При цьому розроблено наступну шкалу: $P_{i.б} > 0,7$ – рівень безпеки високий; $0,3 < P_{i.б} < 0,7$ – рівень безпеки середній; $P_{i.б} < 0,3$ – рівень безпеки низький.

Рівень правової безпеки визначається залежно від співвідношення втрат, понесених підприємством (як реальної, так і упущеної вигоди)

внаслідок порушення правових норм і загального розміру втрат, уникнення яких обумовлені діяльністю юридичної служби.

Для оцінки рівня правової безпеки може бути запропоновано використання наступної шкали: 0% втрат – абсолютна правова безпека, 0-25% – нормальна правова безпека, 25-50 % – нестабільний стан, 50-75% – критичний стан, 75-100% - кризовий стан.

Рівень силової складової визначають на основі оцінки ймовірності реалізації загроз такого типу. Ця ймовірність може бути розрахована як частота негативних впливів у минулому і поточному періодах діяльності підприємства або методом експертних оцінок.

Вплив кожного із визначених факторів на економічну безпеку оцінюється за допомогою коефіцієнтів впевненості (від –1 до +1).

Кожний з факторів розглядається як свідчення про наявність або відсутність загроз ринковій безпеці підприємства.

Можливості і сильні сторони оцінюються від 0 до +1, а загрози та слабкі сторони від – 1 до 0.

Значення коефіцієнта впевненості відображає ступінь впевненості в тому, що вплив вимірюваного фактора збільшує або зменшує ступінь ринкової безпеки підприємства.

Значення коефіцієнтів впевненості визначається на підставі минулого досвіду діяльності або експертним методом. У якості експертів можуть виступати керівники й провідні фахівці підприємства.

Отримані оцінки послідовно комбінують (до отриманої підсумкової оцінки двох факторів додають оцінку наступного фактора і т.д.) за формулою:

$$K=I-X \quad (1.1)$$

де: X – загрози і слабкі сторони, що може приймати значення від –1 до 0;

– можливості і сильні сторони, який може дорівнювати від 0 до 1.

Тема 6 Стратегічний контролінг в системі економічної безпеки (4 години)

План

1. Обліково-аналітична інформація в загальній системі інформаційної сукупності.
2. Бухгалтерський облік як основне джерело інформації про результати господарської діяльності організації

Цільова спрямованість: засвоїти вимоги прозорості звітності та прогностичний характер інформації, що розкривається в умовах невизначеності. Розкрити інформацію про господарські ризики в бухгалтерській звітності: рекомендації міжнародних стандартів та вітчизняну практику.

1. Обліково-аналітична інформація в загальній системі інформаційної сукупності.

Існує десятки різних визначень терміна «обліково-аналітична інформація» або «обліково-аналітична система», але якщо об'єднати їх в одне ціле, то вийде наступне: «Обліково-аналітична система» являє собою складну систему, сукупність чотирьох взаємопов'язаних і самостійних систем:

- інформаційної,
- облікової,
- аналітичної;
- аудиторської.

Базується як на обліковій так і на управлінській інформації, що дозволяє забезпечити поточне, оперативне і стратегічне управління організацією. Вона є складовою частиною інформаційного забезпечення будь-якої організації. Об'єднати облікову та аналітичну інформацію в одне

ціле здатний бухгалтерський облік. На основі безперервного ведення та аналізу обліково-аналітичної інформації приймаються управлінські рішення.

Елементом у цій системі є бухгалтерський облік, так як бухгалтерський облік забезпечує:

- своєчасне відображення всіх господарських операцій;
- документальне підтвердження;
- узагальнення облікової інформації;
- класифікацію.

На основі облікової інформації будується:

- комплексний аналіз господарської діяльності, наскільки ефективна його діяльність,
- рівень ліквідності активів,
- оборотність,
- платоспроможність,
- складання кредитної політики.

На основі облікової інформації так само проводиться аудит, як кінцевий підсумок і перевірка бухгалтерської звітності на наявність помилок. На основі всіх цих взаємопов'язаних елементів аналізується необхідність прийняття тих чи інших управлінських рішень.

У сучасному світі відбувається активна інтеграція обліку, аналізу і контролю. Одне без іншого існувати не може. Всі законодавчі зміни одного елемента, безпосередньо пов'язані з одним і впливають один на одного значний вплив.

Обліково-аналітична інформаційна система є одним з найважливіших аспектів грамотного ведення бізнесу та його сталого розвитку. Вона дозволяє вчасно відреагувати на ті чи інші негативні чи позитивні зміни в економічному стані організації. Проаналізувати причини відхилень планованих витрат, плану продажів і закупівель від фактичних.

На основі обліково-аналітичної системи формується інформація, необхідна внутрішнім користувачам для прийняття рішень і розуміння реального стану справ в організації. Крім того, підвищується ефективність діяльності і управління організацією, а так само створюються умови для успішного функціонування на ринку.

Сама структура обліково-аналітичної системи індивідуальна, створюється та змінюється під потреби конкретної організації.

Структура визначається наступними факторами:

- Інформаційна потреба управлінської ланки;
- Діючі нормативно-правові акти та законодавство у сфері бухгалтерського обліку;
- Рівні формування інформації (наприклад, по всіх філіях, по окремої організації, за окремими департаментами).

Від вибору структури, ведення обліково-аналітичної системи і її розуміння керівництвом, безпосередньо залежить:

- вартість організації на ринку,
- ефективність використання матеріальних і людських ресурсів, ліквідність,
- ефективність прийняття управлінських рішень
- найголовніше: економічна безпека.

Для стійкого рівня економічної безпеки організації дуже важливо ретельно підійти до питання про вибір політики в обліково-аналітичній системі.

Мова йде в першу чергу про вибір комп'ютерної програми, в якій буде побудована вся облікова система організації.

Дуже часто керівництво організації стикається з проблемою нерозуміння облікових процесів, які надаються бухгалтерією. Дана проблема

легко вирішується розробкою програми на основі управлінського обліку, в якій немає нічого зайвого: план, факт, виручка, витрати, чистий прибуток і т. д. Що дозволяє з розумінням суті приймати подальші рішення щодо розвитку, діяльності і т. д.

2. Бухгалтерський облік як основне джерело інформації про результати господарської діяльності організації.

У відповідності з законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» бухгалтерський облік являє собою упорядковану систему збору, реєстрації та узагальнення інформації в грошовому вираженні про майно, зобов'язання організації та їх рух шляхом суцільного, безперервного і документального обліку всіх господарських операцій.

Суть бухгалтерського обліку полягає в тому, щоб оперативно і достовірно відобразити всі факти господарської діяльності. І вже на основі цих фактів господарської діяльності скласти ряд звітностей. Це бухгалтерський баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів і т. д.

Протягом звітного періоду господарські операції відображаються в міру здійснення операцій і вступу підтвердних документів, дані операції на кінець періоду показують сальдо – залишок по певному рахунку, за цими даними і складається бухгалтерський баланс.

Світова практика показує, що важливу роль у вирішенні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки (ФЕБ) підприємств відіграє корисна ділова інформація про різні сторони бізнесу, сформована на підставі обліково-аналітичних даних.

Істотно зростає і роль обліково-звітних даних як джерела достовірної і об'єктивної інформації про фінансово-господарську діяльності та

необхідність моделювання механізмів забезпечення ФЕБ з урахуванням аналізу структурних взаємозв'язків зовнішніх і внутрішніх загроз.

Інформованість зацікавлених осіб і осіб, які приймають управлінські рішення, є найважливішим чинником підвищення економічної життєздатності бізнесу, його ефективності і захисту від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

В системі обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки гостро стоять питання формування повної і достовірної інформації, адаптованої до конкретних завдань, які виникають в процесі прийняття управлінських рішень.

В свою чергу, недостатня розробка проблеми ФЕБ, її доцільність і затребуваність обумовлюють необхідність проведення економіко-математичного моделювання бізнес - процесу.

Опис бізнес-процесів надає обліково-аналітичній службі широкі можливості для опису бізнесу підприємств на адміністративному рівні з акцентом на керування процесами.

Процес моделювання системи необхідно починати з побудови опису системи у цілому. Тому в процесі аналізу необхідно сформувати модель, для якої визначають наступні інформаційні блоки:

- 1) блок вхідної інформації: фінансова звітність підприємства, статистична звітність підприємства, інформація про контрагентів;
- 2) блок вихідної інформації: фінансовий бюджет підприємства, складання звіту про управління фінансово-економічною безпекою;
- 3) інформаційно-управлінський блок: установчі документи, методика розрахунку рівня фінансово-економічної безпеки підприємства;
- 4) інформаційно-ресурсний блок: власники, фінансовий директор.

Реалізація моделі полягає на виділенні таких робіт: аналіз фінансового стану підприємства, планування фінансових показників, формування бюджету, що є необхідним до формування діаграм на різних рівнях.

Слід зазначити, що існуючий процес управління ФЕБ є доволі простим, адже відсутні етапи аналізу, оцінки та прогнозування ефективності управління фінансово-економічною безпекою.

Для удосконалення процесу управління ФЕБ необхідно провести економіко-математичне моделювання.

На першому етапі моделювання проводиться побудова блоку «Управління ФЕБ».

На другому етапі моделювання відбувається деталізація отриманої інформації щодо управління ФЕБ за етапами управління, а саме: «стратегічний аналіз», «стратегічне планування», «контролінг», «бюджетування» та «аудит».

Кожен етап управління пов'язан між собою послідовними діями, що дозволяє наглядно прослідити рух інформаційних потоків. Результати кожного з попередніх етапів є вхідними даними для наступного етапу. Основою вхідної інформації залишається фінансова звітність.

За допомогою методів економіко-математичного моделювання (методи стратегічного аналізу: SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз, аналіз розробки сценаріїв подій) можливо розробити алгоритм кожного із етапів структурно-функціональної моделі, що дозволить більш ґрунтовно дослідити зміни показників та індикаторів за кожним структурним елементом. Для кожного етапу необхідно сформулювати систему показників для опису тенденцій, які характеризують зміни кожного напрямку моделювання. Оцінка ступеня ефективності розробленої програми стратегії управління ФЕБ здійснюється шляхом зіставлення прогнозного показника, ефекту від її реалізації з прогнозними витратами на економічні заходи, враховуючи інтенсивність їх реалізації і ступінь відповідного ризику. У разі виявлення недоліків розроблена програма спрямовується на доопрацювання, у випадку отримання позитивних прогнозів - здійснюється впровадження отриманої програми у звіті «Стратегія управління ФЕБ».

Результат стратегічного планування повинен відповідати як фінансовій стратегії, так і загальній стратегії підприємства, відповідати цілям та завданням (фінансової безпеки, результати аналізу внутрішнього і зовнішнього фінансового середовища, якісні і кількісні параметри використання фінансових ресурсів, які задовольняють вимогам забезпечення належного рівня фінансової безпеки, відповідальні за реалізацію намічених заходів, обсяг і джерела фінансових ресурсів, потрібних для забезпечення ФБП).

Концепція контролінгу полягає в системному поєднанні функцій контролю, планування, зворотного зв'язку та інформаційного забезпечення, забезпечує інтеграцію і координацію всіх фаз управління ФЕБ .

Належний рівень ФЕБ забезпечує процес бюджетування (розробка бюджетів в цілому по підприємству і окремих структурних одиницях), в якому визначено необхідний план для реалізації намічених управлінських заходів, обсяг фінансових ресурсів, а також джерела їх надходження.

В свою чергу аудит ФЕБ полягає в комплексній, систематичній, незалежній і періодичній перевірці стану зовнішнього і внутрішнього фінансового середовища, вірності визначення і реалізації фінансових інтересів, цілей, стратегії забезпечення ФЕБ по підприємству в цілому і по її окремих функціональних складових. Метою аудиту ФЕБ є правильність і своєчасність визначення загроз, існуючих ризиків здійснення фінансової діяльності, чинників, що призвели до певного стану ФЕБ, можливостей підприємства щодо утримання ФЕБ на належному рівні, а також розроблення заходів щодо забезпечення ФЕБ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров І.А. и др. Оценка финансовой безопасности промышленного предприятия / [Александров І.А., Орлова О. А, Половян А.В.] – Донецк: ДонНТУ. – 2010. – С. 12-19.
2. Акімова Н.С., Топоркова О.В., Наумова Т.А. Удосконалення системи управлінського обліку торгової організації в конкурентному середовищі// Проблеми економіки. - 2018. - № 2 (36) . - 478с. (Журнал індексується в світових наукометричних базах даних і системах: Ulrichsweb Global Serials Directory (США) Research Papers in Economics (США) Index Copernicus (Польща), та ін.)
3. Ареф'єва А.В. Планування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко. – К.: Видавництво Європейського унту, 2004. – 169 с.
4. Ареф'єв, В. О. Стратегія забезпечення фінансової безпеки підприємства як запорука його ефективного та стабільного функціонування [Текст] / В. О. Ареф'єв // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 65–68.
5. Банківський менеджмент. Підручник / Під ред. проф. О. А. Кириченко та В. І. Міщенко. – К.: Знання, 2011. – 801 с.
6. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія / О.І. Барановський; Інститут економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с
7. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2014. – 759 с.
8. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2004. – 784 с.
9. Бєседін М. О. Основни менеджменту: оцінно-ситуаційний підхід / М. О. Бєседін, В. М. Нагаєв. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 496 с.

10. Бревнов А.А. Основы экономической теории / А.А. Бревнов. – Харків: Одиссей, 2006. – 512 с.
11. Бухгалтерський фінансовий облік. Підручник / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир:ЖІТІ, 2008. – 672 с.
12. Бендасюк О.О. Соціальні аспекти економічної безпеки України / О.О. Бендасюк // Регіональна економіка, 2007. – № 3. – С. 70-78.
13. Бондарчук Ю.В. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи: науково-практичний посібник / Ю.В. Бондарчук, А.І. Марущак. – К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. – 372 с.
14. Бандурка А.М. и др. Финансово-экономический анализ: Учебник / [Бандурка А.М., Червяков Н.М., Посылкина О.В.]. – Х.: Университет внутренних дел. – 2009. – 394 с.
15. Баженова О. Економічна безпека України: сучасний етап / О. Баженова // Банківська справа. – № 1. – 2012. – С. 52-61.
16. Безопасность предпринимательской деятельности: Учебное пособие / Н.П. Ващекин, М.И. Дзалиев, А.Д. Урсул; Моск. гос. ун-т коммерции. НИИ устойчивого развития и безопасности. – 2-е издание, доп. и перер. – М.: ЗАО «Экономика», 2012. – 334 с.
17. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М. Бендиков // Консультант директора. – 2000. – №2. – С. 7-13.
18. Бойко, Л. Г. Стратегія управління фінансовою безпекою в умовах нестабільного існування підприємств [Електронний ресурс] / Л. Г. Бойко // Управление финансовоэкономической безопасностью: информационно-аналитическое обеспечение и конкурентная разведка. - 2013. – Режим доступа: <http://eprints.kname.edu.ua/38579/1/33-36.pdf> .
19. Борисенко З.М. Основы конкурентной политики: Підручник / З.М. Борисенко. – К.: Таксон, 2004. – 704 с.
20. Бутинець Ф. Ф. та ін. Бухгалтерський управлінський облік: Підручник / [Бутинець Ф. Ф., Давидюк Т. В. та ін.]. – Житомир: ПП «Рута»,

2005. – 480 с.

21. Варналій З.С. та ін. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З. С. Варналія. – К.:НІСД, 2006. – 576 с.

22. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики [Текст] / Захарій Степанович Варналій. – 3 вид., стер. – К.:Знання, 2005. – 304 с.

23. Варналій З. С. Основи підприємництва [Текст]: навч. посібник / Захарій Степанович Варналій. – 3 вид., випр. і доп. – К.:Знання-Прес, 2014. – 352 с.: рис., табл. – (Серія «Вища освіта ХХІ століття»). – С. 345-350.

24. Василенко В. А. Операционное и ситуационное управление в системе менеджмента / В.А. Василенко, И.Е. Мельник. – М.: МГИУ, 2012. – 530 с.

25. Василенко В.О. Виробничий (операційний) менеджмент / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К: Центр навчальної літератури, 2005. – 532 с.

26. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія

та механізми забезпечення: монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р.

Бойкевич, В. В. Каркавчук, [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів: ЛКА, 2014. – 386с.

27. Веснин В.Р. Основы менеджмента / В.Р. Веснин. – М.: ЮРИСТЪ 2003. – 645 с.

28. Володькіна М.В. Економіка промислового підприємства / М.В. Володькіна. – К.: Центр навчальної літератури, 2014. – 196 с.

29. Вавринчук М.П. Національна безпека України / М.П. Вавринчук. – К.: Кондор, 2008. – 600 с.

30. Безпека підприємств в інформаційній економіці // Безпекотворення: питання теорії і практики та правові аспекти. – К.: Видавництво Європейського університету, 2007.

31. Власюк О.С Деякі аспекти внутрішньої економічної безпеки /

О.С. Власюк // Національна безпека і оборона. – 2010. – № 7. – С. 24-32.

32. Власюк О.С. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. Монографія / За ред. О.В. Власюка. – К.: Знання. – 2005. – 378 с.

33. Власюк О.С. Інвестиційна політика в стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект / О.С. Власюк. – К.: НППМБ. – 2004. – 227 с.

34. Вінграновський А.М. Світовий досвід державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів і концептуальні засади регіональної політики України / А.М. Вінграновський // Стратегічна панорама. – 2007. – № 3. – С. 172-176

35. Вішневська Б. Методи мінімізації фінансових ризиків / Б. Вішневська // Економіст. – 2007. – №6. – С. 58-60.

36. Вечкелов Г.С. Экономическая безопасность. Учебник для вузов / Г.С. Вечкелов. – СПб.: Питер, 2013. – 384 с.

37. Герасимчук З.В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону / З.В. Герасимчук, Т.М. Вахович; Луцький держ. техн. ун-т. – Луцьк: ЛДТУ, 2013. – 248 с.

38. Гуцал А.Ф. Проблеми енергетичної безпеки України в контексті інтеграції / [Гуцал А.Ф. Прейгер Д.К., Корнілов І.Е.] // Стратегічна панорама. – 2005. – № 4. – С. 42-57.

39. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / К.С. Горячева. – К.: НАУ, 2006. – 17 с.

40. Горінов О.С. Сучасні методи ідентифікації клієнтів банками України / О.С. Горінов, М.В. Колдовський // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №3 (81). – С.164-165.

41. Господарський кодекс України: Офіц. видання. – К.: Концерн «Видавничий Дім» «Інюре», 2014. – 224 с.

42. Грачев А.В. Анализ и управление финансовой устойчивостью

предприятия / А.В. Грачев. – М.:Финпресс, 2002. – 278 с.

43. Губарев О.О Економічна безпека : конспект лекцій. / О.О. Губарев; М-во освіти і науки України, Харк. нац. екон. ун-т. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2007. – 59 с.

44. Драч Л. В. Оцінювання вартості інтелектуального капіталу в умовах економіки знань / Л.В. Драч, О.Р. Квасовський // Актуальні проблеми корпоративних фінансів та фінансових ринків в умовах глобалізації: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів, молодих вчених, 12 квітня 2016 р., Тернопіль / Відп. ред. О. В. Кнейслер. – Тернопіль: ВЦ “Вектор”, 2016. – С.35-38.

45. Драч Л. В. Фінансова безпека підприємства в системі національної безпеки України / Л.В. Драч, О.Р. Квасовський // Формування єдиного європейського фінансового простору та розвиток світової фінансової думки: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 травня 2016 р., Тернопіль / Відп. ред. О. В. Кнейслер. – Тернопіль: ВЦ “Вектор”, 2016. – С.61-64.

46. Драч Л. В. Підвищення економічної безпеки підприємств в умовах світової глобалізації / Л.В. Драч, О.Р. Квасовський // Актуальні проблеми корпоративних фінансів та фінансових ринків: збірник студентських наукових праць / Відп. ред. О. В. Кнейслер. – Тернопіль: ВЦ “Вектор”, 2017. – С.21-23

47. Другов О.О. Регіональна політика соціально-економічного розвитку/ О.О. Длугов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 8 (51).– С. 54-60.

48. Дець В.Ф. Бюджетна безпека та критерії її оцінки / В.Ф. Дець // Стратегічна панорама. – 2007. – №3. – С. 156-160.

49. Дзьобань О. П. Національна безпека в суспільствах транзитивного типу / О.П. Дзьобань; Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого.Х.: НАУ ім. М.Є. Жуковського, 2009. – 292 с.

50. Демократичні стандарти врядування й публічного

адміністрування: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 4 квіт., 2008 р., Львів. Ч. 2 / Ред.: В.С. Загорський; А.В. Ліпенцев; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Львів, 2008. – 426 с.

51. Загорельская Т.Ю. Финансовая безопасность предприятия как объект управления / Т.Ю. Загорельская // Наук. праці ДНТУ. Вип. 103-4. – Донецьк: ДонНТУ, 2010. – С. 215-218.

52. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: нац. інтереси, реал. загрози, стратегія забезпечення. Навчальний посібник / М.М. Єрмошенко; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2012. – 307 с.

53. Єрмошенко М.М. Аналіз і оцінка інвестиційних проектів. Навч. посібник / М.М. Єрмошенко, І.О. Плужніков. – К.: НАУ, 2016. – 156 с.

54. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи: Навчальний посібник / Н.И. Реверчук, Я.М. Малик, І.І. Кульчицький, С.К. Реверчук; під ред. С.К. Реверчука. – Львів: ЛФМАУП, 2010. – 192 с.

55. Економічний аналіз: Підручник / Ред. М.Г. Чумаченко; М-во освіти і науки України, Київський нац. економічний ун-т. Вид. 2-е, пер. і доп. – К.: КНЕУ. – 287 с.

56. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 256 с.

57. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навчальний посібник / М. І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.

58. Качинський А.Б. Безпека, загрози і ризик: наукові концепції та математичні методи / А. Б. Качинський; Інститут проблем національної безпеки; Національна академія Служби безпеки України. – К., 2004. – 472 с.

59. Квасовський О.Р. Проблеми наукової систематизації та осучаснення принципів оптимального оподаткування / О.Р. Квасовський // Фінанси України. - 2006. – № 2. – С.101-112

60. Ковальчук А. Т. Фінансове право України. Стан та перспективи

розвитку / А.Т. Ковальчук. – К.: Парламентське видавництво, 2013. – 488 с.

61. Клодт Х. та ін. Нова економіка: форми впливу, причини і наслідки. Монографія / Х. Клод та ін. –К.: Вид-во «Таксон», 2006. – 306 с.

62. Кім Ю. Г. Проблеми управління фінансовою безпекою підприємства / Ю.Г. Кім // Вчені записки Університету “КРОК”. – 2008. – № 18. – т. 4. – С. 76-79.

63. Кім Ю.Г. Системне проектування фінансової безпеки транспортно- експедиційного підприємства / Ю.Г. Кім // Стратегія розвитку України. Науковий журнал. – 2007. – №12 – С. 28-34.

64. Кириченко О. А. та ін. Проблеми управління економічною безпекою суб’єктів господарювання. Монографія / О. А. Кириченко, В.С. Сідак та ін. –К.: УЕП «Крок», 2008. – 401 с.

65. Кириченко О. А. та ін. Інвестування. Підручник / О.А. Кириченко, С.А. Ерохін, Ю.Г. Кім та ін. – К.: Знання, 2009. – 647 с.

66. Кириченко О. А. Інвестиційні банки в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О.А. Кириченко // Банківська справа. – 2014. – №2. – С. 47-58.

67. Кириченко О.А. Методологічні основи економічної безпеки суб’єктів господарювання в трансформаційній економіці / О.А. Кириченко, Ю.Г. Кім // Актуальні питання економіки. – 2008. – №12. – С. 128-132.

68. Кнейслер О. В. Фінансове адміністрування і менеджмент у системі управління фінансами суб’єктів господарювання / О. В. Кнейслер, Н. І. Налукова // Наукові записки національного університету "Острозька академія". Серія "Економіка": збірник наукових праць. – Острог:Видавництво Національного університету Острозька академія, 2013. – Вип. 24 – С.169-173.

69. Корнеєв В.В. Фінансові посередники як інститути розвитку. Монографія / В.В. Корнеєв. – К.: Основа, 2007. –192 с.

70. Крутова А. С., Ставерська Т. О., Шевчук І. Л. The problems of the enterprises financial security / А. С. Крутова, Т. О. Ставерська, І. Л. Шевчук //

Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. / [редкол. : О. І. Черевко (відпов. ред.) та ін.]. – Харків : ХДУХТ, 2015. – Вип. 1 (21). – С. 92-105.

71. Крутов В.В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва в Україні / В.В. Крутов. – К.: «Фенікс», 2008. – 406 с.

72. Погріщук Г.Б., Мацедонська Н.В. Управління фінансовою безпекою підприємства в сучасних умовах / Г.Б. Погріщук // Мукачівський державний університет. – 2017. – Випуск №12. – С. 618-621. [Електронний ресурс] / Режим доступу: – http://economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/102.pdf

73. Лаврентьєва Л.В. Стратегія економічної безпеки корпоративного підприємства / Л.В. Лаврентьєва // Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса за 2015-2016 рр. – Донецьк.– 2017. – С. 51-52. [Електронний ресурс] / Режим доступу: – <http://jpvs.donnu.edu.ua/article/download/3843/3876>.

74. Ліпкан В.А. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: Навчальний посібник / В. А. Ліпкан, І. В. Діордіца. – К.: КНТ, 2015. – 292 с.

75. Лісовська О.Л. Економічна політика і економічна безпека України: Навч. посібник / О.Л. Лісовська; Національна академія Служби безпеки України. – К.: Видавництво Національної академії СБ України, 2003. – 182 с.

76. Маркирьян Э.А. и др. Финансовый анализ: Учеб. пособие / Э.А. Маркирьян, Г.П. Герасименко, С.Э. Маркарьян. – 4-е изд, испр. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003. – 341 с.

77. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: Навч. посібник / В.О. Мец. – К: Вища школа, 2014. – 289 с.

78. Минаев Э.С. Управление производством и операциями / Э.С.

Минаев, И.Г. Агеева. – М.: ИНФРА-М., 2010. – 256 с.

79. Моляков Д.С. Финансы предприятий отраслей народного хозяйства/ Д.С. Моляков. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 200 с.

80. Минаев Г. А. Безопасность организации: учебное пособие / Г.А. Минаев. – М: Университетская книга; Логос, 2011. – 368 с.

81. Матвійчук А. В. Діагностика фінансового стану підприємства із застосуванням інструментарію нечіткої логіки / А. В. Матвійчук, О.А. Сметанюк // Фінанси України. – 2007. – №12. – С. 115-129.

82. Налукова Н. І. Установи та організації як структурні елементи економічної системи / Н. І. Налукова // Формування та ефективність використання фінансових ресурсів в економічній діяльності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Чернігів, 11 – 12 квітня 2014 р.]. – м. Чернігів. – 2014. – 252 с. – С. 44 – 47.

83. Ніжник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навч. посіб. / Н.Р. Ніжник, Г.П. Ситнік, В.Т. Білоус; Українська Академія держ. управління при Президентові України; Академія держ. податкової служби України. – К.: Преса України, 2010. – 304 с.

84. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення: [монографія] / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк :НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2016. – 408 с.

85. Обущак Т.А. Сутність фінансового стану підприємства / Т.А. Обущак // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №9(75). – С. 95-101.

86. Огарок Л.Л. Системний підхід до управління економічною безпекою як регіональна складова державного механізму / Л.Л. Огарок. – Донецьк: ДДУУ, 2006. – С. 5-11.

87. Омелянович Л.О. Економічна безпека торговельного підприємства / Л.О. Омелянович, Г.Є. Долматова; Донецьк, держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. – Донецьк, 2012. – 195 с.

88. Орлов П. І. Основи економічної безпеки фірми / П.І. Орлов,

- В.Є. Духов. – Х.: ТОВ «Прометей-Прес», 2004. – 284 с.
89. Портер М.Е. Конкуренція / М.Е. Портер; перекл. з англ. – М.: Вільямс, 2002. – 495 с.
90. Портер М.Б. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей; діяльності конкурентів / М.Б. Портер. – К.: Основи, 1998. – 390 с.
91. Погосова М. Ю. Аналіз методичного забезпечення оцінювання фінансової безпеки підприємства / М. Ю. Погосова, В. С. Лебедева // Збірник наукових праць ХНЕУ. Економічні науки. – 2014. – №3. – С. 57-61.
92. Поляков П.А. Концепція управління економічною безпекою вітчизняних підприємств / П.А. Поляков // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон. – 2017. – Випуск 24. Частина 1. – С. 135-139
93. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. Пастернак-Таранушенко; Київський економічний інститут менеджменту. – К.: Кондор. 2002. – 302 с.
94. Рибалкин М.М. Философия безопасности: Учебн. пособие / – М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. – С. 204-211
95. Реверчук Н. Й. Управління підприємницьких структур / Н. Й. Реверчук. – Л.: ЛБІНБУ, 2013. – 196 с.
96. Роженко О. В. Стратегії економічної безпеки підприємства / О. В. Роженко // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2015. - Вип. 51. -С.51-55.-[Електронний ресурс] / Режимдоступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetr_2015_51_11.
97. Рудницький С. В. Категорія «механізм» у суспільних науках / С. В. Рудницький // Освіта регіону : Наукове видання : Політологія, психологія, комунікації. – 2014. – № 4. – С. 111-119.
98. Рендович П.М. Теоретико-ретроспективні підходи до поняття «фінансові ресурси» / П.М. Рендович // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць Вип. 9 (76). – К., 2007. – С. 38-42.
99. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства.

Учебное пособие / А.С. Соснин, П.Я. Пригунов. – К.: Издательство Европейского университета, 2009. – 504 с.

100. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави: Навчальний посібник / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.

101. Сенчагов В. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России / В. Сенчагов // Вопросы экономики. – 2005. – № 1. – С. 97-106.

102. Семенченко А.І. Категорійно-потенційний апарат стратегічного планування забезпечення національної безпеки / А.І. Семенченко // Стратегічна панорама. – 2008. – № 1. – С. 21-27.

103. Семенченко А.І. Поняття «сектор безпеки» та «воєнна організація держави»: методика розробки й обґрунтування призначення, складу, структури та взаємозв'язків / А.І. Семенченко // Стратегічна панорама. – 2011.– № 3. – С. 54-61.

104. Соскін О.І. Модель економічної безпеки держави: сучасні особливості формування та впровадження / О.І. Соскін // Економічний часопис – XXI. – 2005. – № 3-4. – С. 24-26.

105. Топоркова О. В., Акімова Н. С., Наумова Т. А. Стратегічні аспекти управління ризиками для забезпечення економічної безпеки підприємства. Бізнес Інформ. - 2019. - №8. - С. 237-243 (Журнал індексується в світових наукометричних базах даних і системах: UlrichsWeb, RePEc, Index Copernicus, GetInfo, BASE та ін).

106. Toporkova E Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities: collective monograph / M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. / Higher School of Social and Economic – Przeworsk: WSSG, 2019. – Vol. 2. – 400 p / Toporkova E «Strategic aspects of financial risk management of enterprises», С. 136-145 (21.78 др. арк., власний внесок 0.63 др. арк.)

107. Топоркова О.В., Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities. – Multi-authored monodraph. – Poland:Publishing House “Baltija

Publishing”, 2019 – 712p,/ Колективна монографія / Економіко-математичне моделювання виробничої діяльності підприємств ресторанного господарства / Топоркова О.В., Ільченко М.О. - С.635-657 (44,5 др. арк., власний внесок 1,44 др. арк.). Certificate is hereby granted to Olena Toporkova for participating in the multi-authored monograph Kielce, Poland 2019

108. Топоркова О.В., Акімова Н.С., Євлаш Т.О. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства / Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. : у 2-х ч. / Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі ; [редкол. : О.І. Черевко (відпов.) та ін.]. – Харків, 2017.

109. Турило А. М. Методика оцінки інвестиційної безпеки підприємства / А. М. Турило, С.В. Капітула // Актуальні питання економіки. – 2007. – №3. – С. 140-143.

110. Тумар М.Б. Основи економічної безпеки підприємства. Навчальний посібник / М.Б. Тумар. – К.: «Хай-Тек-Прес», 2014. – 232 с.

111. Фаріон Я.М. Фінансове планування на промислових підприємствах / Я.М. Фаріон, Я.В. Ремовська // Актуальні проблеми сучасної

112. Черевко, О. В. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Черевко // Ефективна економіка. – 2014. – № 2. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3302>.

113. Економічні науки. Збірник наукових тез / Відп. ред. І.М.Таранов. – Тернопіль, 2010. – С.170-172.

114. Федосов В. та ін. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями. Монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін. – К.: КНЕУ 2002.– 432 с.

115. Цивільний кодекс України: Офіц. видання. Концерн «Видавничий Дім» «Інюре», 2004. – 356 с.

116. Чумаченко М.Г. Учет и анализ в промышленном производстве США. – М.: Финансы, 1971. – 240 с.

117. Шевчук О. А. Аналіз фінансових результатів в системі АРМ / О.А. Шевчук // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аудиту та аналізу: теорія, методологія, організація. Збірник тез доповідей Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції. Херсон, 24-25 листопада 2015 р. – Херсон. – 2015. – С. 68-70.

118. Шевчук О. А. Сучасні інформаційні системи обліку на підприємстві / О. А. Шевчук // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації. Тези-доповідей Одинадцятій Міжнародній науково-практичній конференції. Тернопіль, 13-14 березня 2014 р. – Тернопіль. – 2014. – С.333-335.

119. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: моногр. / С.М. Шкарлет // . – К.: Книжкове видавництво Національного авіаційного ун-ту, 2007. – 436 с.

120. Dr. Ernest j. Willson III. China's Influence in Africa. Implications for

U.S. Policy. Testimony before the Sub- Committee on Africa, Global Rights and International Relations of the Committee on International Operations, House of Representatives, Wash. – July 28, 2015. – P.13.

121. Ernest J. Willson III. China's Influence in Africa. Implications for U.S Policy. Testimony before the Sub-Committee on Africa, Global Rights and International Relations of the Committee on International Operations, House of Representatives, Wash. – July 28, 2014. – P.11.

Законодавча та нормативна література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами від 8 грудня 2004 р.: Офіц. видання. - К.: Вид. Дім "Ін Юре", 2006.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №435-ІУ. - Нове законодавство України / Уклад. Ю. П. Єлісєв. - К.: Махаон, 2003. - 600с.

3. Кодекс України про адміністративні порушення (зі змінами і доповненнями) // Довідник працівника контрольно-ревізійної служби. -К.: ДІА, 2001. -Т.1. -СІ 8-19.

4. Витяг з Кримінально-процесуального кодексу України (зі змінами і доповненнями) від 28 грудня 1960 року // М. І. Камлик. Судова бухгалтерія: Підручник. - Вид. 4-те, доп. та перероб. - К.: Атіка, 2003. - С. 398.

5. Про розвідувальні органи: Закон України від 22 березня 2001 р. № 2331 -III

// Відомості Верховної Ради України.

6. Про захист інформації в автоматизованих системах: Закон України // Відомості Верховної Ради. 1994. -№31. -286 с.

7. Положення про технічний захист інформації в Україні, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 9 вересня 1994 р. № 632 // ЗП України. - 1994. - №12.

8. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар. - К.: Юрінком, 1995.- 639 с.

9. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України: наук.-практ. коментар. К.: РВВ МВС України, 1993. - 120 с.

10. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року №2657-ХІІ.

11. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. // Офіц. Віс. України. - 2003. - № 29. - Ст. 1433.

Указ Президента України "Про Міжвідомчу комісію з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України" від 22 січня 2002 р. № 63/2002. // Відомості Верховної Ради України.

Список сайтів

1. www.platnik.com.ua "ПЛАТЕЛЬЩИК" - Сайти бухгалтерської і податкової тематики
2. www.liga.kiev.ua, "LIGA Online", інформаційно-пошуковий сервер по законодавству
3. www.rada.gov.ua Офіційний Web-сервер Верховної Ради України.
4. www.nau.kiev.ua «Нормативні акти України»
5. www.balance.dp.ua "Баланс", всеукраїнський бухгалтерський журнал
6. www.visnuk.com.ua "Вісник податкової служби України", журнал
7. www.dtkk.com.ua "Дебет-Кредит", електронна версія журналу
8. www.uamedia.visti.net/uk "Урядовий кур'єр", газета
9. www.audit.kherson.ua "Домінанта Аудит", закони, податки, аудит, консультації
10. www.dinai.com Бізнес в Україні. Документи, аналіз, новини
11. www.buhgalteria.com.ua "Бухгалтерія" – Сайт газети "Бухгалтерія"
12. www.nalogi.com.ru "Податки і платежі" - Журнал.
13. www.audit.dp.ua/sau Союз аудиторів України
14. www.ufpaa.kiev.ua Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України
15. www.liga.net/conf бухгалтерський клуб на «ЛІГЕ»
16. www.sshome.narod.ru «Українські стандарти бухгалтерського обліку»
17. www.contracty.com.ua «Галицькі контракти»
18. www.buhgalter.kharkov.com Журнал "Бухгалтер"
19. www.infobirzha.kiev.ua Форум - податки і облік
20. <http://www.factor.kharkov.com> - сайт видавничого будинка "Фактор"
21. www.interbuh.com.ua – сайт «Інтерактивна бухгалтерія»

Навчальне видання

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

з дисципліни

**«ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА»**

для студентів
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
ступінь магістр

Укладачі:

Топоркова Олена Вячеславівна

Акімова Наталія Сергіївна

Відповідальний за випуск зав. кафедри д-р. екон. наук, проф. Бочуля Т.В.

Авторська редакція

План 2019 р., поз. 78

Підп. до друку .11.2019р. Формат 60x84 1/16. PDF .Ум. друк. арк. 7,6
Тираж 5 прим.

ХДУХТ 2019